

13 (Šesti snopič)
Novo mesto,
6. februarja 1992



DOLENJSKI RAZGLEDI

Zbral in uredil: Ivan Zoran

V tej številki sodelujejo: Karel Bačer, Mirjam Bezek-Jakše, Jože Dular, Janko Kal, Heda Kastelic, Tone Knez, Marjanca Kočevar, Janez Kolenc, Alojz Konec, Nežika Kuplenik, Mark Melan, Ivanka Mestnik, Olivija Metelko, Marija Pilko, Marko Polenšek, France Prešeren, Zorka Skrabl, Severin Šali, Helena Šenica, Smiljan Trobiš in Ivan Zoran

Ivan Zoran:

Za premislek ob prazniku



Alojz Konec: BOŠTANJ V SNEGU, olje na platnu 1990

»Slike nosim v sebi«

V Dolenjski galeriji v Novem mestu se je januarja prvič predstavil s svojimi slikarskimi stvaritvami akademski slikar in likovni pedagog Alojz Konec iz Sevnice. Obe galerijski dvorani je napolnil s slikami, ki izpričujejo umetnikovo zavezanost trem tradicionalnim domenam vsebinske motivnosti: portretu, tihožitju in krajini. Po mnenju akademskega slikarja in likovnega kritika Marijana Tršarja je zlasti s krajinami pokazal doslej najbolj prepričljive in svojevrstne dosežke.

Slikar sam pa je v katalog, ki ga je ob tej razstavi izdal Dolenjski muzej v sodelovanju s Posavskim muzejem, o svojem slikarstvu zapisal:

»Vseskozi se odmikam na različna gledišča istega problema — srži umetnosti, njenega bistva. Bezim proč, da bi dojel to bližino — antagonizem in tenzija samega obstoja... Ugotavljam velik vpliv realizirane slike na naslednjo sliko — samonarek, ki se manifestira kot kompozicijsko sosledje časovno soslednih slik. To-rej imajo slike svoje lastno življenje, so dimenzija realnega sveta, gledano iz človeka... Nastajajo ob mojem soočanju s celotno in hkrati konkretno naravo ob prisotnosti zadnje in prejšnjih slik. Nosim jih v sebi, jih udejanjam, 'reinkarniram', da bodo s svojim življenjskim žarom sonarekovale naslednjo ali naslednje.«

V današnjih Dolenjskih razgledih objavljene reprodukcije Končevih slik so iz prej omenjenega kataloga.

Kar dosti razlogov nam pravi, naj slavimo bližnji slovenski kulturni praznik še bolj pokončno in samozavestno, še bolj sproščeno in celo prešerno, kot smo prejšnjega. Eden izmed teh razlogov, brččas tudi najpomembnejši, je, da bomo letos prvič ta praznik obhajali v samostojni, neodvisni in mednarodno priznani državi Sloveniji. Prvič, odkar slavimo 8. februar, dan Prešernove smrti, kot praznik slovenske kulture, in to že odavnega leta 1945, še sredi vihre druge svetovne vojne, si tudi dovoljujemo razkošje, da je to državni praznik, dela prost dan.

Zdaj, ko je naša domovina že našla »pot, kjer nje sinovi si prosto vol'jo vero in postavijo«, ki jo je že pred stopetdesetimi leti napovedoval vrbiljanski bard dr. France Prešeren, in je ne veže in ne utesnjuje nobena bratska jugofederacija več, bi si lahko privoščili še kaj več, če bi se nam zdelo potrebno in, seveda, če bi zmogli. Zdaj si namreč tudi kulturo in vse potrebno v zvezi z njo ustvarjamo popolnoma neodvisno od kogarkoli, nikogar nimamo nad sabo, ki bi nam odredil, kaj smemo in česa ne, a tudi nikogar, da bi se k njemu zatekli po pomoč, če bi jo potrebovali.

Kot rečeno, vse je odvisno od nas samih, od možnosti, ki jih imamo, predvsem pa od našega ravnanja. Predvsem glede slednjega si moramo priznati, da v kulturi še ne gre vse v skladu s pričakovanji in napovedmi, kaj da se mora na tem področju še zgoditi, in to čimprej. Še več, namesto da bi se posvetili ustvarjanju novih pravnih okvirov za delovanje kul-

ture in tako imenovane kulturne politike, se je razpaslo zdrharstvo, od katerega ima kultura le škodo.

Kar precej zdah je zanetil gospod kulturni minister osebno s tem, da kar naprej nekaj dela po svoje, čeprav mu prizadeti dokazujejo, da ne dela prav. Seveda pa je tudi to del stvarnosti in ne bi bilo prav, če tega ne bi upoštevali in ne omenili tudi v pričujočem zapisu, ki naj bi ga sicer polnili slavnostni toni in poudarki. Res je namreč, da omenjeni pojav in drugi podobni, ki se jih tokrat ne dotikamo, ne sodijo pod luč tiste prešernosti in sproščenosti, s katerima naj bi slavili, in bi jih bilo najboljše takoj pozabiti. Ne delajo časti niti nam niti naši kulturi, s katero pa hočemo tudi v Evropo. Evropa nam zdrharstvo, če ga sploh opazi, lahko odpusti kot našo posebnost, ne smemo pa si ga sami, predvsem ne v primerih, ko to škoduje naši kulturi in ustvarjalnosti ter predstavim res najboljšega v svetu.

Evropa za nas ni kakšna »obljubljena dežela« in magičen odrešenik. Je najprej in predvsem civilizacijski in kulturni prostor, katerega del bomo polnokrvno postali, če bomo znali uresničiti najrazličnejše in seveda tudi kulturne standarde, ki veljajo v Evropi. Zlasti to, kar smo pravkar omenili, naj bi nam bilo pred očmi in kažipot za ravnanje za naprej.

Morda nas bo to tudi potegnilo iz prepirljivosti in zdrharstva, ki nas zdaj potiskata v še večjo majhnost, kot nam je objektivno prisojena.

Helena Šenica:

»V predstavi predstavljam le del umetnosti«

Znameniti mit o nesrečnem narodnem izdajalcu Tugomerju je doslej živel pri nas Slovencih zgolj v Jurčičevi in Levstikovi obdelavi. Moderna verzija Vilija Ravnjeka pa predstavlja Tugomerjev lik kot zgodbo o osebnem maščevanju posameznika in nesmiselnem umiranju nedolžnih.

S Tugomerjem, igralcem Slavkom Cerjakom iz Krškega, sva se pogovarjala na njegovem domu ob živahnem čebljanju njegovega sinka Urbana.

Glejte, sem začela, včasih so naključja, ki odločajo, da se neko odloči za določen poklic. Je bilo to tudi v vašem primeru?

»Ne bi rekel. Vedno sem brskal po zadevah in že v šoli po malem pisal, se poskušal v risanju in glasbi. Svoj način življenja sem iskal v risanju in literaturi, likovni umetnosti in glasbi. Vsega oziroma vsakega posebej sem se ustrašil. To je bila zame nekakšna rana, osnovnošolska in mladinska zagnanost. Zadnje pa je bilo moje iskanje v igraltvu. Zagrabilo me je, odločil sem se in ostal.«

Vam vsa ta vaša iskanja pomagajo pri dosedanjem delu?

»Predvsem mi pomagajo v odnosu do ostalih umetnosti. Zavedam se namreč, da v gledališki

umetnosti predstavljam le del te umetnosti in ne celoto.«

Kaj je za vas umetnost?

»Zame je to način življenja. Z njo opravičujem svoje življenje in svoje izražanje. Saj poznate Shakespearov rek, da je gledališče zrcalo življenja. In igralec ustvarja zrcalo življenja, ne ustvarja pa tega časa. Običajno ga zelo doživlja in pripomore k razumevanju dejanj v času.«

Je morda igraltvo beg pred življenjem?

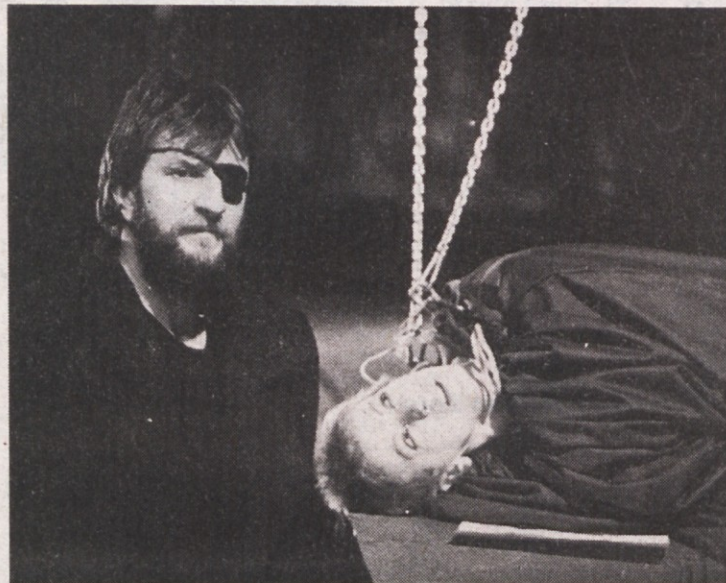
»Ravno nasprotno. To je soočanje z življenjem in z vsem, kar življenje prinaša.«

Zelo ste še mladi in ste odigrali že vrsto pomembnih vlog v gledališčih in tudi v filmih.

Kaj za vas pomeni vloga Tugomerja? Kako ste pri tem premagovali konfliktne situacije in predvsem, ali ste pri tem lahko ostali nepristranski?

»Tugomer je avtorski projekt režiserke Mire Erceg, ki v nekem smislu presega nacionalne okvire, saj je rojena v Bosni, študirala je v Moskvi, zadnje desetletje pa je ustvarjala po celi Jugoslaviji.

Režijsko je to močna predstava, kljub temu pa mislim, da sem v njej našel svojo lastno izpoved. To je soočanje z zlom, hkrati pa tudi obračun z zlom, ki nas obdaja in ki pogubno določa ta svet. To je zrcalo



Igralca Slavko Cerjak in Jožica Avbelj v »Tugomeru« Vilija Ravnjeka

lo časa, v katerem so bolj kot kdajkoli doslej prisotni dogodki v razpadajoči Jugoslaviji. Verjemite: delo je bilo izredno težko zaradi nesmiselne vojne na Hrvaškem in ki se ne izkazuje toliko proti človeku kot proti vsem, kar je obče človeškega. To je vojna proti človeškemu duhu. In v takem času ustvarjati gledališče je povezano s hudimi vprašanji o smislu tega početja oziroma o smislu kakršnega koli ustvarjalnega početja.«

Kako ste to delo ustvarjali?

»Bilo je mučno. To ni bilo delo kot, denimo, bulvarka, v katero smo lani vložili veliko truda in je postala uspešnica, s katero smo dve uri zabavali gledalce. To je bilo delo, s katerim smo mesece bolj kot drugi podoživljali vojno pri nas zaradi tega, ker sta današnji čas in vojna, ki

se dogaja tako blizu nas, aludirala na naše početje na odru.«

Slavko Cerjak, kaj bi vi rekli o tretjem Tugomerju?

»Zadovoljen sem, da je predstava gledljiva, da se gledalci z njo identificirajo, in mislim, da je to bistveno.«

Slavko Cerjak je pri svojih 35 letih in 12 letih delovanja odigral okoli 40 glavnih vlog v gledališčih in filmih. Med drugimi je bil Klavdij v Shakespearovem Hamletu, Jozef K. v Procesu Franza Kafke, Walter v Kleistam Razbitem vrču, Maks v Shermanovem Razbitem trikotniku in še mnogih drugih vlogah.

ARHEOLOGIJA

Tone Knez:

Novo mesto — halštatska kneževina

Obsežna načrtna arheološka izkopavanja v Novem mestu (Kapiteljska njiva, Mestne njive) in v širši novomeški okolici (Verdun

pri Stopičah, Družinska vas, Otočec, Dolenjske Toplice) so v zadnjih letih prinesla veliko novega arheološkega gradiva in ob-

enem nova spoznanja o načinu življenja in dogodkih na naših tleh v prazgodovini in antiki. Med temi novimi odkritji so tudi trije grobovi halštatskih veljakov, ki jih štejemo med knežje grobove. Vsi trije so bili izkopani v gomilah na Kapiteljski njivi v Novem mestu.

Le-ti so pomnožili vrsto teh uglednih prvakov halštatske družbe v Novem mestu, ki smo jih poznali že od prej na grobišču v Kandiji.

Kdo so bili ti ljudje, ki jih danes imenujemo halštatski knezi, kakšno funkcijo so opravljali v svojem času in kako so jih pospremili k večnemu počitku, naj razložijo naslednje vrstice.

Med prvimi, ki je opisal halštatski knežji grob, je bil znameniti kopač starin in samozvani stari-noslovec Jernej Pečnik. V svoji knjižici Vojvodina Kranjska v predzgodovinski dobi iz leta 1912 je zapisal:

»Prebivalci halštatske dobe so bili na Kranjskem zelo gosto naseljeni. Prebivali so na hribih, okrog vrha hriba so imeli zabite visoke kole v zemljo. Ti koli so bili po 10 m visoko s protjem opleteni in z ilovico ometani, tako da je bilo bivališče podobno trdnjavi. Znotraj okrog plotu so imeli stanovanja. Bila so zelo nesnažna, ker so vse ostanke od jedi in kosti metali pod sebe. Sredi hriba so imeli živali, s katerimi so se hranili, kajti polja še takrat niso obdelovali. Na kakšnem hribu je bilo toliko stanovalcev, da so imeli svojega kralja. Ta kralj je imel lep bronast klobuk in lep bronast pas.

V pas je imel vtisnjene lepe podo-be. Kralj je imel tudi 2 veliki sulici in sekiro, vse iz železa; zraven tega je imel tudi svojega konja, ki ga je jездil. Konj je imel lepe okraske krog glave, bronaste ovne in kozličke. Ko je kralj umrl, položili so k njemu vse imetje, da ga je imel v onem svetu. Konja so

Mirjam Bezek-Jakše:

»Ljudje so sprejeli muzej za svojega«

Ideja, da bi dobila Bela krajina svoj muzej, je vzniknila že leta 1910, ko je bil v Črnomlju ustanovljen odbor društva za spoznavanje Bele krajine. Ta naj bi opravil vse, kar bi bilo potrebno za ustanovitev Belokranjskega muzeja. Glede na to, da so bili v tistem času muzeji na slovenskih tleh le v večjih krajih, kot so Ljubljana, Ptuj, Celje in Maribor, je bila zamisel o muzeju v deželici ob Kolpi zares nekaj izrednega. Pri takšni odločitvi je imel poleg metliških in črnomaljskih rodoljubov pomembnejšo vlogo adleški župnik, sicer pa tudi etnograf Ivan Šašel. Toda ideja o muzeju se takrat ni uresničila, ponovno pa je zaživela 23 let pozneje, ko je bil pri tujkoprometnem društvu v Metliki ustanovljen muzejski odsek. Njegova naloga je bila zbiranje in ohranjanje narodnih in zgodovinskih spominkov Bele krajine. Žal je tudi takrat zamisel ostala neuresničena, predvsem zaradi pomanjkanja primernih prostorov. Srečen trenutek, ko so dobili svoj muzej, pa so ljudje v deželici ob Kolpi dočakali 1. maja 1951, ko je bil Belokranjski muzej slovesno odprt. Takrat je gostoval v metliški proštiji in občinski mestni hiši, od koder se je čez nekaj let preselil v metliški grad, kjer je še danes.

Prav 40. obletnica rojstva Belokranjskega muzeja, ki so jo na lansko martinovo proslavili z odprtjem vinogradniške zbirke in z belokranjsko pristrčnostjo in preprostostjo pripravljeno slovesnostjo, ki bo marsikomu še dolgo ostala v spominu, je bila tehten razlog za pogovor z ravnateljem muzeja prof. Zvonkom Rusom. Ravnateljstvo je pred desetletjem prevzel od prvega ravnatelja in enega najpomembnejših tvorcev Belokranjskega muzeja sploh, prof. Jožeta Dularja.

Včasih je slišati vprašanja ali celo očitke, češ ali je Belokranjski muzej zares belokranjski ali predvsem metliški.

Ni dvoma, da gre za belokranjski muzej, ki naj bi predstavil materialne dokaze belokranjske samobitnosti. Dolgo časa je bila to celo edina poklicna kulturna ustanova v Beli krajini. S tem, ko smo pred dobrim desetletjem odprli Ganglovo razstavišče, pa smo popestrili še razstaviščno dejavnost. Prej smo morali, če smo želeli imeti razstavo, podreti del muzejske zbirke. To razstavišče je odigralo pomembno vlogo, saj se je v Beli krajini izoblikovala skupina ljudi, ki je redno obiskovala prireditve v Ganglovi razstavišču, in tudi na ta način smo lahko dokazovali, da je muzej belokranjski. Očitki, da je muzej zgolj metliški, bi bili sprejemljivi le toliko, ker je pač v Metliki, njegova dejavnost pa sega po vsej Beli krajini.

Precej težav ste imeli tudi pri uvrščanju v slovensko muzejsko mrežo, kjer pa niste dovolili, da bi z Belokranjskim muzejem pometali, kakor se je komu zazdelo.

Urejanje muzejske mreže v Sloveniji poteka že desetletje, Belokranjski muzej pa so marsikdaj hoteli potisniti med medobčinske. Zato sem moral neprestano dokazovati, da gre za pokrajinski muzej in da je Bela krajina samostojna pokrajina, ki ne prenese nikakršnega prištevanja k Dolenjski. Tako sem uspel, da so nas vabili na zborovanja pokrajinskih muzejev, vprašanje pa je, kako bo vnaprej, ko bo pripravljena nova muzejska mreža, Bela krajina pa bo, po obljubah sodeč, postala samostojna regija. Vendar pa se po tem, kar se pripravlja sedaj, bojim, kako bo vnaprej, kajti po novem naj bi muzeje financirale ustanoviteljice, v našem primeru torej metliška in čr-

nomaljska občina. Zagotovo je namreč, da nobena občina nima dovolj denarja, da bi lahko vzdrževala muzej in ves kader, ki bi ga po normativih potrebovali. To se je pokazalo že pred leti, ko bi lahko dobili precej denarja z republike, če bi približno polovico vsote primaknili tudi sami, a celo tega denarja v Beli krajini nismo imeli.

Omenili ste kader. Imate sedaj v muzeju dovolj strokovnjakov?

Potrebovali bi celotno ekipo kustosov, od etnologa, umetnostnega zgodovinarja, kulturnega zgodovinarja in arheologa, pa še dokumentarista, konzervatorja, hišnika ali dobrega vzdrževalca stavbe. Toda v štirih desetletjih ni bilo v muzeju nikoli zaposlenih več kot pet ljudi hkrati in nikoli več kot trije strokovnjaki. Danes smo to: prof. zemljepisa in ravnatelj hkrati, ki mora opraviti še kup strokovnih opravil, kusto inja, etnologinja in umetnostna zgodovinarica v eni osebi, ter zgodovinar; pa še administratorka ter snajlka, ki je hkrati muzejski manipulant. Sedaj vsi opravljamo vse, kar je potrebno. Dodatni kader bi gotovo še kje dobili, a je problem denar, ki ga zaradi tega v našo blagajno ne bi pricurljalo prav nič več. Zavedamo pa se, da prav vsak človek tudi ni primeren za muzej, saj je to delo bolj dinamično, kot je morda videti na prvi pogled. Predvsem pa je veliko dela, ki bi bilo morda bolj opazno šele tedaj, ko ne bi bilo opravljeno. Pri nas je namreč kar 8.000 predmetov, od tega četrtnina razstavljenih, ostali pa so v depojih. Z vsakim takim predmetom je veliko dela že potem, ko je v muzeju, marsikdaj pa vložimo precej truda, da ga sploh pridobimo.

Prav za Belokranjski muzej je značilen pojav, ki ga mnogi muzealci drugod po Sloveniji ne morejo dojeti, da je na-

ARHEOLOGIJA

ubili in ga položili k njemu v grob, da ga je na onem svetu jezdil. K nogam so dali mrliču pisker, da je na onem svetu kuhal; če je bil reven enega, če pa bogat pa dva ali tri.«

Pečnikov opis halštatskih »kraljev« so kasnejša izkopavanja potrdila, jih tipološko natančneje opredelila in kronološko razvrstila na posamezna obdobja naše starejše železne dobe. Stane Gabrovec, naš najvidnejši proučevalec halštatske kulture na Slovenskem, je knežje grobove razdelil na šest generacij, od 8. do 4. stoletja pred n. št. na osnovi njihove opreme in oborožitve.

Način pokopavanja v halštatski dobi na Dolenjskem je značilen in enoten: skeletni pokop inhumacija v velikih družinskih ali rodovnih gomilah. Samo na začetku halštatske dobe se pojavijo še žgani grobovi v gomilah. Po velikosti so gomile zelo različne,

največje, kot npr. v Stični in na Magdalenski gori, so vsebovale tudi do 200 grobov. Najštevilnejše pa so gomile z 20 — 40 grobovi, ki so krožno vkopani na obodu gomile. Poznamo gomile s centralnim grobom in brez njega, pri čemer je grob v središču gomile pridržan najodličnejši osebi. Prvotno so bile vse večje gomile na obodu obdane s kamnitim vencom, ki je omejeval in vidno označeval posvečeni kraj, zadnje počivališče umrlih članov družine in rodu. Zaradi zelo neugodne sestave tal — težka rjava rdeča ilovica z železovimi oksidi — so vsa okostja pokopanih oseb popolnoma razkrojena. Tako odpadejo antropološke raziskave o spolu in starosti pokopanih oseb. Zemeljski oksidi so tudi grobne prdatke močno načeli in poškodovali. V mnogih grobnih jamah smo našli ostanke lesenih desk, kar je dokaz, da so v teh primerih pokojni bili pokopani v lesenih krstah.



Izkopavanje halštatskega knežjega groba na Kapiteljski njivi v Novem mestu.

Na podlagi zelo bogatih grobnih inventarjev smo izdvojili tiste grobove, za katere menimo, da sodijo v kategorijo knežjih gro-

bov. Z halštatski knežji grob na Dolenjskem so značilni naslednji elementi: nadpovprečno bogata grobna oprema, reprezentativna

mreč veliko predmetov podarjenih in zelo malo odkupljenih.

Res je. Veliko število podarjenih predmetov dokazuje, da so Belokranjci sprejeli muzej za svoj, hkrati pa to govori tudi o kulturni osveščenosti naših ljudi. Zgovoren primer, kako so tukajšnji ljudje sprejeli muzej za svojega, je dogodek iz Semiča. Pri nas v muzeju smo razumeli, da želijo Semičani prostore, kjer je postavljena muzejska zbirka, nameniti za galerijo, zato smo že hoteli odpeljati muzejske eksponate v muzej v Metliko. Pa so nas skoraj izgnali, češ da je to njihova zbirka. Seveda pa ne dajo vsi muzeju predmetov zastoj, zlasti ne tisti, ki nimajo stalnega bivališča v Beli krajini. Ti zahtevajo zanje polno ceno. Poznamo pa tudi primere, ko imajo ljudje doma predmete, ki bi sodili v muzej, a jih ne dajo niti ne prodajo.

Poseben problem je muzejska zbirka v Črnomlju, ki si jo Črnomaljci tako želijo, a nikakor ne morejo priti do nje. Kolikšna bi bila lahko pri rešitvi tega problema vloga in pomoč Belokranjskega muzeja?

Črnomaljci se že dlje časa zavzemajo, da bi dobili mestno muzejsko zbirko, kar ni narobe. Vprašanje pa je, kje bi jo postavili. Zapravili so namreč že dve primerni hiši, in sicer Kobetičev grad, ki so ga porušili, in viniški dvorec, ki so ga prodali gostilničarju. Tretja primerna hiša je Stoničeva. V Belokranjskem muzeju podpiramo prizadevanja Črnomaljcev, da bi imeli lastno zbirko, toda prostor zanjo bodo morali najti sami. Upamo, da ga bodo našli, vendar naj bo takšen, kot si ga Črnomelj z včr kot 600-letnimi mestnimi pravicami tudi zasluži. V našem muzeju smo pripravljene Črnomaljcem nuditi strokovno pomoč, ne pa tudi denarne. Vprašanje pa je, če bi bila nova zbirka v Črnomlju sploh racionalna. Semiško na primer obišče na leto po 400 ljudi in imamo z njo le izgubo. Drugače je s spominsko zbirko Otona Župančiča v Vinici, ki ima po 3.000 obiskovalcev na leto. V Vinici bi bilo primerno odpreti celo zbirko ali muzej pomembnih Belokranjcev, s čimer bi

Vinica veliko pridobila. Začetek tega je že odprtje Berkopčeve spominske zbirke, seveda pa je veliko vprašanje, koga bi bilo primerno uvrstiti v takšno zbirko.

Medtem ko želijo imeti ljudje tudi po drugih belokranjskih krajih muzejske zbirke, pa vam v Belokranjskem muzeju v Metliki že primanjkuje primernih prostorov, bodisi da gre za konzervatorsko delavnico, depoje, pa tudi za multivizijo. Po drugi strani pa včasih pade oči tek, da se je štiriletno obdobje druge svetovne vojne preveč razšopirilo po muzeju.

Res nam je začelo primanjkovati prostorov, vendar bolj kot raztaviščne potrebujemo ostale. Zato razmišljamo, da bi za te namene uredili podstrešje. Nameravamo pa tudi strniti oddelek NOB, ki je sedaj v treh sobah, v dve, da bi tako pridobili prostor za multivizijo, s pomočjo katere bi obiskovalce še na drugačen način opozorili na Belo krajino kot kulturno pokrajino Slovenije. Nikakor pa se ne moremo kar odpovedati oddelku NOB, saj je bila ta vojna pomembno obdobje v zgodovini Slovencev in ga ni moč izbrisati. Nisem obremenjen ne z eno ne z drugo politiko, zato gledam na to s strokovnega, in ne s političnega gledišča. Zanikati NOB je kulturno nasilje nad narodom, res pa je, da bodo morali zgodovinarji stvari razčistiti in postaviti na pravo mesto.

Prof. Jože Dular je dal Belokranjskemu muzeju predvsem notranjo podobo, vi, kot drugi ravnatelj, pa zlasti zunanjo. Kakšno delo bo čakalo tretjega ravnatelja, ki bo čez leta poprijel za vaše vaje?

Imel sem veliko srečo, ker sem kot ravnatelj nasledil prof. Dularja, ki je pustil muzeju izredno dobro dediščino, in moja največja dolžnost je bila odgovorno ohranjati in nadaljevati njegovo delo. To pa je vedno težje, kajti odgovornosti je veliko, za marsikaj pa zmanjka denarja. To ni le naš, ampak vseslovenski problem v muzejih. Ko imamo s čim gospodariti, to počnemo dobro in je tudi hitro opazno. Zadnja leta smo lahko nekako živeli le do avgusta, lani pa se je le nekaj premaknilo. Uredili smo grajsko dvorišče,



Zvonko Rus

fasado, del ostrejša ter se lotili reševanja južnega vogala gradu, ki je lezel proti Obrhu. Idealno bi bilo, če bi mojemu nasledniku zmanjkalo dela. Vemo pa, da idealnih stvari ni. Sicer pa smo v Belokranjskem muzeju že davno spoznali, da se da marsikaj narediti z dobro voljo, pridnimi rokami in medsebojnim razumevanjem. Vsega tega nam ne manjka. Sicer pa je ena naših glavnih nalog, da živimo z ljudmi in mislimo, da nam je to doslej uspelo.

M. BEZEK-JAKŠE

ARHEOLOGIJA



Odkrit halštatski knežji grob v Novem mestu (0.700 pred n.št.)

garnitura orožja, bogata oprema za nošo in garnitura nakita, dragoceno pivsko posodje iz brona, pokop konja ali oprema za jezd-

nega konja. V razviti halštatski dobi grobovi veljakov nimajo v gomili več posebej izbranega mesta. Pokopani so bili v vrsti

drugih grobov kot prvi med enakimi v krogu svoje družine ali rodu. Pač pa so knežji grobovi precej večji, osebe so bile večinoma pokopane v vrstah, grob je bil še dodatno prekrit s kamenjem.

Grobni pridatki so vedno številni in iz dragocenih materialov. Okrasni deli noše in nakitni predmeti ležijo funkcionalno na telesu, orožje je položeno ob strani pokojnika, posode so položili k nogam pokopane osebe. Naglavni nakit-dialem, uhani, dolge ovrtnice iz jantarnih ali steklenih jagod, več fibul, zapestnice in nanožnice krasijo bogate ženske. Oborožitev v moških grobovih sestavljajo meč, prsni oklep, ščit, čelada, sulice, sekira in nož. Razčlenjene pasne garniture ali bronaste pasne plošče in dve fibuli sodijo k slavnostnemu oblačilu velikašev. Oblike čelad segajo od najstarejše skledaste čelade preko sestavljene čelade in dvogrebenaste čelade do naj-

mlajših variant negovske čelade. Bronaste čelade sodijo k tipični oborožitvi vojaških poveljnikov v jugovzhodnoalpski halštatski kulturi.

Dragoceno posodje za hrano in pijačo v grobovih odličnih oseb je izdelano iz bronaste pločvine: figuralno okrašene in gladke situle, narebrene ciste, dvoročajni kotlički, skodele z ročajem. Med lončenimi posodami se najdejo tudi poslikane keramične posode, uvožene iz Apulije v Italiji. Domača lončarska proizvodnja je nudila zelo pestro lončenino za pogrebne obrede: rdeče in črno barvane posode z ного in pokrovom (ciboriji), posode s plastičnimi aplikami rogatih živalskih glav in grafitirane posode z vrezanimi okrasi in belo inkrustacijo. Pokop konja v moškem grobu je različen. Včasih so pokopali celinega konja, večkrat pa samo glavo ubitega konja z uzdco in žvalami. V mnogih primerih so mrtve-

France Prešeren:

Glosa

Slep je, kdor se s petjem vkvarja,
Kranjec moj mu osle kaže,
pevcu vedno sreča laže,
on živi, vmrje brez d'narja.

Le začniva pri Homeri,
prosil reva dni je stare;
mraz Ovid'ja v Pontu tare;
drugih pevcev zgodbe beri:
nam spričuje Alighieri,
kako sreča pevce vdarja;
nam spričujeta pisarja
Luzijade, Don Quixota,
kakošna Parnasa pota, —
slep je, kdor se s petjem vkvarja.

Kaj Petrarkov, kaj nam Tassov
treba pevec je prijetnih?
Slišim od butic nevkretnih
prašat zdanjih, prednjih časov.
Komur mar prijetnih glasov
pesmi, ki pojo Matjaže,
boje krog hrvaške straže,
mar, kar pevec pel Ilir'je,
mar »Cebelce« roji štirje,
Kranjec moj mu osle kaže.



Alojz Konec: KOŠENICE, olje na platnu, 1990

Lani je slepar starino
še prodajal, nosil škatle,
meril platno, trak na vatle,
letos kupi si graščino.
Naj gre pevec v daljino Kino,
še naprej se pot mu kaže,
naj si s tinto prste maže,
naj ljubezen si obeta
vneti lepega dekleta,
pevcu vedno sreča laže.

Vendar peti on ne jenja;
grab'te d'narje vkup gotove,
kupovajte si gradove,
v njih živite brez trpljenja!
Koder se nebo razpenja,
grad je pevca brez vratarja,
v njem zlatnina čista zarja,
srebrnina rosa trave,
s tem posestvom brez težave
on živi, vmrje brez d'narja.

ARHEOLOGIJA

mu jezdecu v grob simbolično položili samo konjsko opremo. V starejši železni dobi še niso uporabljali konjenice kot taktične bojne enote, to so vpeljali šele Kelti. Konj je bil v halštatskem času privilegij družbenih prvakov, rabil jim je za ježo in pri tekmovanjih z vozovi. Halštatski jezdec je bil v svojem času vitez v pravem pomenu te besede.

Po letu 300 pred n.št. ne poznamo več knežjih grobov. Napad Keltov je zlomil moč halštatskih knezov in porušil njihovo družbeno strukturo, prekinil je tudi značilno keramično in kovinsko produkcijo ter radikalno spremenil kult mrtvih oz. način pokopavanja: preprosti ravni žgani grobovi so nadomestili pokopavanje v monumentalnih gomilah. V nastopajoči srednji latenski dobi v 3. stol. pred n.št. je še opazna osiromašena halštatska materialna kultura avtohtonih prebivalcev, pomešana z novimi tipološkimi značilnostmi sedaj vo-

dilne latenske kulture.

Dosedanja arheološka raziskovanja v Novem mestu so odkrila več halštatskih knežjih grobov

in različnih časovnih stopenj, od začetka pa do konca starejše železne dobe. Doslej je bilo v Novem mestu odkritih že deset

knežjih grobov: 6 moških, 2 ženska in dvojni grob moža in žene. S temi bogatimi grobovi se Novo mesto uvršča med vodilne centre halštatske kulture v Sloveniji. Knežji grobovi kot reprezentanti halštatske kulture na Dolenjskem nam omogočajo vpogled v družbeno strukturo tistega časa na južnem predalpskem prostoru. Te aristokratske osebe, tako moške kot ženske, so pripadale določenemu višjemu socialnemu sloju, ki so v krogu svoje skupnosti imele vodilno vlogo. Oznako »knežji grob« za zelo bogato opremljene grobove moramo razumeti kot dogovorjeni izraz, ker ne poznamo njihovih imen in ne vemo, kakšno funkcijo so dejansko te osebe v življenju opravljale. Nedvomno so bili prvaki-princepsi takratne družbene skupnosti, ki je temeljila na rodovno-plemenski ureditvi, ki do konca ni uspela preiti iz na krvnem sorodstvu temelječe gentilne družbe v višjo stopnjo urbane



Orožje halštatskega kneza iz Novega mesta.

Janko Kal: Kako bi ravnal Dostojevski

Nekaj je moralo biti. Kaj vem,
najbrž kaj takega, kar je slabo
za prebavo, kar skvari počutje
in lahko prav grdo dan zavozla.

Ali na Bregu med klici
poetovi Krčmarici
v naglici vase zmetan
biš-stroganof?
Ali prebiranje »jok«-a,
to je »vodnjakov«, »močvirij«
in kar je še mokrega
stišnega stoka
iz samizdatske drugarne,
se pravi z obilico
rimane vode
in malo soka?

Nekaj že takega, kar otežuje
mirno presnavljanje tistega,
kar pač dobijo v presnovo
jetra, srce, um in kri.

Ko pa se je nov dan izkobil
izpod oblakov v rozastih čipkah
in se cedil po prozorni
kúpoli nèbesa kot omamna
mešanica mleka in vina,
sem dolgo razmišljal,
kako ob tej uri ravnal
bi črnogled Dostojevski.
Naredil bi križ čez Ivanovo
otročstvo in besen odvrigel Bese,
potem pa izbljuval ves molk
bogcu na prašno pozlato.

Marija Pilko: Na večer

Na večer,
ko dan ugaša,
slišim tožbo
uboge ptice.

»Noč je hladna,
doma nimam.«

Molči, molči,
drobna ptica,
komu so mar
tvoje tožbe!

Vsak le pesem
rad posluša.

Razbil se je

Razbil
se je vrč
iz krhke
gline,
ki trpko
vino
sva iz njega
pila.

Kako naj zdaj
zavržem
te črepinje,
ne dabi
spomin ranila?

Smiljan Trobiš: Tisti večer

Tisti večer
sva z roko v roki sanjala.
Čudila sva se stvarstvu
in se veselila
globokih dni
in zdelo se nama je,
da razumeva vse...
Tisti večer
so od daleč bili zvonovi.
Roke so se sklenile
k molitvi
in obraz se je zresnil
v notranje
veselje.

Poezija

Nikoli ni
samo to, kar je.
Vedno je še
poezija.

Olivija Metelko: Kot lista dva

V vetru
na krilih njegovih
sva se našla.
Kot lista dva
osamljena.

V vetru
na krilih njegovih
se bova razšla.
Kot lista dva
ranjena.

ARHEOLOGIJA

ureditve, kakršno sta poznali že
sočasna Grčija in Italija. Družine
in rodovi so bili osnovne celice
vaške skupnosti na utrjenih gra-
diščih, ki so jim načelovali močje,
ki jim pravimo halštatski knezi. V
njih lahko vidimo poglavarje veli-
kih družin, rodovne načelnike ali
vaške starešine. Razkošna bojna
oprema je njihov statusni simbol,
vidni dokaz njihovega položaja in
oblasti. Določeni kulturni pred-
meti v bogatih ženskih grobovih
— bronasti sceptri s simboličnimi
obeski — pa kažejo na to, da so
te ženske bile svečenice, ki so
opravljale verske obrede. Terito-
rialno območje oblasti halštatskih
knezov na dolenskem je bilo
razmeroma majhno, če pomisli-
mo, da so naselbine med seboj
oddaljene največ 10 km zračne
črte, mnoge še manj.

Dragocen vir za spoznavanje
halštatske aristokracije in življe-
nja na dvorih halštatskih knezov
so spomeniki situlske umetnosti:

reliefno okrašene situle in pasne
plošče iz bronaste pločevine. Pri-
hod gostov na konjih in vozo-
vih, dvoboji in tekmovalja z vo-
zovi, lovski prizori, svečane gosti-
je, muziciranje in ples, obredno
žrtvovanje in erotične zabave so
prizori, ki se ponavljajo na situlah
in pasnih ploščah. V času, ki še ni
poznal pisave, nam ti spomeniki
nadomeščajo pisane vire iz hal-
štatskega časa. S svojo slikovno
govorico nam opisujejo dvorni
način življenja tedanje nobilitete,
zato smemo situlsko umetnost
imenovati tudi kot »dvorno kroni-
ko« starejše železne dobe v ju-
govzhodnih Alpah. Splošno mne-
nje je, da predstavljajo ti prizori
skupne plemenske praznike z
obrednim žrtvovanjem, atletskimi
igrami, dvoboji, tekmovalji in
glasbeno-plesno spremljavo.

Gospodarska moč halštatskih
knezov je v prvi vrsti temeljila na
pridobivanju železa in njegovi
predelavi v tržne proizvode. Po-

memben vir je bila tudi proizvod-
nja večbarvnih steklenih biserov,
ki so bili zelo priljubljen modni
nakit in cenjeno izvozno blago.
Živinoreja je bila temeljna gos-
podarska panoga za prehrano in
za pridobivanje nekaterih suro-
vin. Tudi tranzitna lega Slovenije
jih je bogatila s trgovino, transpor-
tom in carinami. Daljnosežne tr-
govske povezave dolenskih ari-
stokratov s severno Italijo, s
slonimi rudniki v Alpah in konje-
rejci v Panoniji so jih bogatile, jim
večale moč in ugled. Izgradnja
velikopotezno zasnovanih, trdnja-
vam podobnih višinskih gradišč
in monumentalnih grobnih gomil
so izraz bogate in samozavestne,
čvrsto organizirane in diferenci-
rane plemensko-rodovne skup-
nosti.

Štiristo let so vladali halštatski
knezi v jugovzhodnih Alpah, vzdr-
ževali so redne stike s sosednimi
deželami in razvili so značilno
lastno materialno kulturo in druž-



Lonec in ročka za pijačo, iz hal-
štatskega knežjega groba v No-
vem mestu.

beno ureditev, ki pa je notranje
izčrpana podlegla napadom Kel-
tov in v 3. stoletju pred n.št. zamr-
la. Kelti iz Plemena Tavriskov so
postali novi gospodarji naše de-
žele.

Mark Melan: Mačku Remusu

Pred dnevi je poginil
moj maček, Remus po imenu.
Pokopal sem ga na velikem vrtu,
kjer ob večerih rad posedam
in gledam v nebo
skozi stare kostanje Šanc.
Hudo mi je za njim,
čeprav pravijo, da je
žival žival in da vseeno je,
ali živi ali umre.

Ob popoldnevih mi je Remus
rad skočil v naročje.
Skrivnostno je napredal čas
za zlatopikčastimi očmi,
jaz pa sem razmišljal,
ali bodo cigani sami pokadili
ves ukradeni tobak iz kioska,
ali je kaj hudo tisti gospe,
ki se ji je obesil ljubi,
ali je bil šampanjec,
v katerem se je kopala,
res iz Francije.
Maček je predel,
mežikal v popoldan in
ušesa vrtel za glasovi iz radia,
ko sem jaz skušal dojeti,
kaj so črne luknje in kvazarji
in če smo res na robu galaksije
in kje bi se to dalo občutiti
na našem prelepem Glavnem trgu.
Kot Remus sem sledil
glasovom iz radia
in se počutil nepravilno varnega
ob silnih grozotah po svetu,
ki so kapljale iz radia.

Hudo mi je za mačkom Remusom,
bil je topel in živ
in hvaležen v mojem naročju.
Od črnih lukenj in kvazarjev,
od grozot iz poročil,
od spominov na mnoge žalosti,
od grenkega medu minulih sladkosti
me je vračal na ta svet
in me gledal z rumeni očmi:
»Lepo je živeti, prijatelj moj!«

Heda Kastelic: Z umazanimi prsti trgaš

Ko pogubna tekočina
razpljuska
kri po tvojih žilah,
da oživijo
v tvoji zavesti
temni demoni,
s trni zla
prebadaš mesečino,
z umazanimi prsti
trgaš rošno jutro,
vulkane dvomov bruhaš
v svetle zarje,
ker se zavedaš,
da jih nisi vreden.



Alojz Konec: SPOMENIK NA TRGU OSVOBODITVE V SEVNICI, olje na platnu, 1989

Marjanca Kočevar: Dve pesmi

samo prelet
poševen
čez nebo
skozi srce
zategnjena nitka
z žarečo iglo
kmalu bo le še krog
in osušena kri
v zrklih

v loku dih
v dihu vzdih
morda se te dotakne
s konico
na glavico
in te vznemiri
kot pred dežjem
ti spodkoplje zenico
ti oko ostekleni

da sem bajalica
bi bajala
bajala
in ti zavdajala
deževni mož
s kamenim konjem

Severin Šali: Sen jesenske noči

Vso noč so utrinki se iskrili v sanje,
žarele zvezde, kozmični svetovi,
sijala Zemlja v svetli je prenovi,
izginila vsa brezna in kotanje.
Nobene sence, da svetlobo zmoti,
nobelih lažnih milnikov ob poti.

Po krogih med prijaznimi planeti
nosila Zemlja me je v sanjski kraj,
skrivnostna Zemlja, ko začaran gaj:
začelo spet vse burno je živeti —
ljudje, rastline in požgano drevje,
piš blagih sap v listje in vejeve.

O te noči jesenske svetli snovi!
Spet vse razdalje si hite naproti,
razblinja se grozljiva, mračna moč,
obetajo se jutra v zarji novi!

Tako gre pesnik po večerni poti,
mu take sanje tke jesenska noč!

Oktober 91

Janez Kolenc: Pred televizorjem

Pozni november 1991

Besed ne morem več pisati.
Vse je izven pomena sveta,
ko v mračno tesnobo se plazi
strtost vsega.
Podobe vrste se, čudni prizori,
kot da bi gledal v brezno pekla...
Prepiri... ko sita požrešnost
poslednje utripe življenja sesa...
V Halozah pa bajte ...gospodar
brez dela in petero otrok.
Elektrika? Se le nasmeje. Voda?
Petsto metrov od tod — v hosti...
In topo se bajti, elektriki, vodi,
otrokom brezdušnim po tleh le smehlja.
Slovenska skupščina : zamrznitev plač,
zaprte ovojnice — morda zaradi sramu —
in eni so proti in eni so za...
Tekstilne delavke,
odpuščene in otroci doma...
In zamrznitev gornjih plač
in eni so proti in eni so za...
Potem še Hrvaška in Vukovar
in Zadar... mrlič kar tako ob poteh
in med ruševinami in soldateska,
med vsem pa begunci
in diplomati — in eni so proti in eni so za...

In telefon zazvoni
od onkraj: »Si še živ?«
»Še. Dišem, a me tako duši,
da več ne vem, če v meni kdo še živi.«
»Jaz prav tako. Vse je podsuto
in inščem v deževni ta mrak še živega...«
Podobe svetle se v ekran
od bogve kod in bogve komu.
Televizija kaže najbrž v peklu
pogubljenim... tako za človeka je brez sramu.

Ivanka Mestnik:

Kadar se spet dobimo

Ja, kadar se spet dobimo, sem vznemirjena, kot bi se srečala s staro ljubeznijo. Vsak od teh, ki jih srečam po dvajsetih in več letih, so del mojega otroštva, moje mladosti, so voda v studencu, h kateremu hodim žejna pit.

Zadnjič, na primer, se spet spuščam v breg proti Krki. Pred mano neznani ženski. Vse kaže, da stara mati in vnukinja. Živahno klepetata. Deklica, ki se prav zdaj levi iz otroka v lepoto, se pogosto obrača k ženski z ruto na glavi. Gledam njen lepi profil, biserno bele zobe. Le čigavi sta? Gotovo vaščanki! Malce mi je neprijetno, a prehiteti ju moram, ju ugovoriti.

Ko ženska obstoji in se scela zasuka k meni, me boleče spreleti: kot da stoji pred mano moja ljubica, že dolgo pokojna mama! Isti ovalni obraz, zajet v ruto, zavezano pod brado, iste tople oči, zadržani nasmeh... Lovričeva teta! se zveselim. Joy, kako dolgo je že nisem videla! Sežem ji v roko in obdrži jo v obeh svojih, gleda me in misli, išče, kam bi me dala. Ko ji povem, kdo sem, me objame, poljubi, zadrži me v objemu, me treplja z obema rokama po hrbtu... Kot bi storila moja mama.

»Joy, sošolka našega Ludvikala!« ji zatrepeta glas. »Kako dolgo te že nisem videla! A veš, da smo vas sedem naenkrat nesli iz vasi cepit?« pravi in našteva. Moje vrstnike, moje sošolce, ki so se kot jaz razkropili po svetu in se le po srečnem naključju spet srečamo.

Isto pot imamo, onidve in jaz. V isto hišo zavijemo in kar naenkrat nas je za mizo pet. Klepetamo, obujamo spomine. Mlada lepota se nasloni na okno, napol je obrnjena proti nam, ki bredemo po preteklosti, napol ven, v svet, ki je še ves pred njo, ki je drugačen od tega, ki ji ga odkrivamo. Poslušaj o ljudeh, ki jih komajda pozna ali pa je morda le slišala kdaj kaj o njih.

»Ja, Polde se je pa obesil,« reče teta, kot da bi rekla, da je prebolel gripo. Tako naravno, brez groze. »Mati ga je najprej zavrgla, žena pa kar naprej žrla. Pa je odšel. Zdaj pa joka za njim,« še doda.

»Saj je res kar naprej nekaj nakladal, delal je pa rad,« je povedal lepo misel o njem Tone. »Kar je bil na svetu, je bil revež. Ja, ta je bil pa res revež,« reče, da nam je nenadoma, kot da čujemo pri mrliču. Za hip obsedimo. Veliko jih je že odšlo, pomislil na vse, ki jih ni več v vasi in jih vsa ta dolga leta nisem poiskala, poklepetala z njimi. Zdaj, ko jih ni, čutim veliko praznino za njimi.

Anica nas potegne iz takih misli.

»Kdo pa včasih ni bil revež? Sami reveži smo bili! Vaš oče,« se obrne k možu, »je še za veliko noč vsakemu odrezal kos mesa pa ga potem skril, ker bi ga pojedli vsega. Ni bilo tako?«

»Je, kaj ni bilo! Mežnarjev stric je rekel, da se pri njih za veliko noč nož sploh ne ohladi, ko mora tolikim otrokom rezati,« se zahahlja.

Zdaj smo pri veliki noči. Ko je vsega dovolj.

»Kakšno potico je takrat spekla mama!« pristavim, »nikoli več ni bilo tako lepega testa.«

»Ja, takrat je bila pšenica čista, zdrava. Mati je dva dni po mlačvi sedela na podu pa jo vejala. Zdaj pa vse skupaj zmešajo, pa bi radi belo moko! Ječmen sem na roko štekla s štokovnikom v velikem škafu. Pa lan smo tudi imeli. V Stari ivci in v Gorici. Prekupčevalci so nas kar lovili. To je bil prvi denar pri hiši.«

»O, pa staro železo smo pobirali. Pri obeh kovačih smo pobirali odpadke. Pa jurčke smo nabirali in jih prodajali. Cele koše. Kar na čez. Brez vage. Dam ti dinar, je rekel, ali pa pol dinarja...«

»Ja, zdaj ni ne jurčkov, ne železa, ne kovačev ne lana, ne prekupčevalcev...«

»Denarja pa kar zadosti,« je modrovala teta. »Ljudje kar zaslužijo. Nobene sile jim ni.«

Potem malo »obiramo«, kako kje živijo, kje so bolj, kje manj podjetni, pridni. A hudega skoraj nikomu ni. Povsod je elektrika, je vodovod, so televizorji, marsikje

je pred hišo avto, avtobusi vozijo v vas, ljudje se vozijo v službe, hrana je doma. Starih hiš je le še malo, večina je obnovljenih, mnogo je zraslo novih. A sedanost ni tako mikavna za nas, Tone nas spet potegne v mladost. Dvigne se in nagne skozi okno.

»Fant, je bilo včasih tamle rib! Kako smo, ravbšicali! Jurka je bil čuvaj, za njim pa njegov sin. Japelj ga je pa kar naprej dražil. Tamle je stal,« je pokazal z iztegnjeno roko, »in metal palico, kot da lovi. Čuvaj zavpije:«

»Fant, ribe so drage!«

»Zato jih pa lovim, ko so drage,« mu je zavpil nazaj.

Potem so prišli žandarji in ga vprašali: »Kje jih imate?« »Tule,« je rekel in izpod postelje potegnil polno kibro, saj veste, česa.«

Do solz se nasmeje in za sabo potegne še nas.

»Enkrat so ga odpeljali v Žužemberk. Ko se je vrnil, se je hahljal: »Pa sem se zastonj peljal!«

Spet smeh. Potem teta nestrpo vpraša: »Jej, koliko pa je že ura?« in se ozira za njo.

»Kaj jo iščete?« se hahlja Tone. »Včasih je nobeden ni imel, pa smo vsi vedeli, koliko je ura. Posebno opoldne. Kar drli smo domov, preden je zazvonilo v fari. Ko braviincev nas je bilo tam pri cerkvi. Naš oče je rekel: »Lej, Jerajevi so komaj prišli, pa že gredo!«

Spet smeh.

»Me smo na tej strani plele pa smo gledale na vašo stran.« Evo jih, že gredo s flintami,« je rekla

Pepca. Vsak je imel motiko na rami. Ko tiste dolge flinte.

»Ja, motika pa koš na rami. Naša mati ko da se je rodila s košem na rami. Zdaj pa poglej! je kimal Tone čudno žalosten. Najbrž je spet videl svojo mater, ki se je strpljena pred leti poslovila. Do zadnjega je garala.

»Jaz se pa na očeta tolikokrat spomnim,« je najbrž uganila njegove misli Anica. »Kako težko je sprejemal spremembe po vojni! Kako se je jezil, ko je videl, da njegova snaha suši hulahopke za svojega sina!«

»Kaj pa te rogovilice tukaj? Sem po tri naenkrat v mernik dal, vsi posrani so bili, pa jim ni bilo nič!«

Videli smo tri gole umazane ritke, kako jih mati drgne z grobo cunjjo in mrzlo vodo in jim ni nič. Videli smo sebe, zamazane, uboge, pa smo se vseeno do solz smejali. Pa ni bilo smešno, žalostno je bilo in hudo.

Anica še kar ni mogla od očeta.

»Enkrat je neko prinesel v mlin in se pritoževal, da je prejšnjič slabo mlel, da mu je dal slabo moko. Oče se je razjezil in mu rekel: »Saprament, zdaj pa ti melj!« in je zapustil mlin.

Čez čas pride oni za njim.

»Matija, nobene moke,« je rekel. Oče pa: »Ti kar melj!« In se ni dal. V mlin so prinesli slabo žito, zahtevali pa belo moko.

»No, zdaj se ne melje ne dobro ne slabo. Lej, dva mlina, pa stojita! Vse propada,« je bilo Tonetu hudo za minulimi časi. »Pa kako so se včasih mantrali! Kako je bilo pozimi hudo! Najprej so morali kotel vode zavreti, da so kolo pogнали. Potem so sekali led. No, zdaj je vse to odpadlo,« je vzdihnil in se nagnil skoz okno in se zastrmel na drugi breg.

»Lej, tamle pod tisto skalco je bilo včasih zares lušno,« se je široko nasmehnil in mi pokazal tisto skalco. Spet je trosil zgodbe, hudomušne dovtype o tem, kako so doma »kradli« jajca, moko, mast, vino, karkoli in se lepo ime-li... Bilo je ko bog! Zdaj je tam vse zaraščeno. Mladim ni treba več krasti in se skrivaj gostiti, vsega imajo.

Noč se je že spuščala na zemljo in tete ni bilo več mogoče zaustaviti.

»Saj bomo morali večerjo pogreti,« je rekla in stegnila roko proti vnukinji, ki se ji je še kar ni dalo iti.

»Tako lepo je bilo,« je rekla, ko smo se spet vzpenjale proti vasi.

Čez dvajset, trideset let bo ona takole obujala spomine in jih prenašala naprej. Drugačni bodo, ker so časi drugačni. Lepi pa prav gotovo, saj bodo spomini na mladost, najlepši čas življenja.



Alojz Konec: RELIKVIJA PERFORMANCEA — papirnati robčki, akvarel z blagoslovljeno vodo

Pesmi tete Nežike

Na obisku pri ljudski pesnici
Nežiki Kuplenik na Vinjem Vrhu

Ob delu za našo projektno nalogo »Naš kraj — lep in prijazen« smo zvedeli, da v vasi Vinji Vrh živi prava ljudska pesnica. Odločili smo se, da jo bomo obiskali in zvedeli o njej kaj več.

V četrtek, 12. decembra 1991, smo se štirje učenci sedmega razreda OŠ Šmarjeta res napotili k Nežiki Kuplenik, k teti Nežiki, kot smo ji rekli. Pri njej smo bili in se z njo pogovarjali dva dni pred njenim 88. rojstnim dnem. Nežika Kuplenik živi sama in je skoraj popolnoma slepa, pomaga ji le neki sorodnik. Pesniti je začela šele pred tremi leti, ko ji je vid popolnoma opešal. Ker ne vidi, pesmi seveda ne zapisuje, jih pa zna na pamet. Tudi nam jih je takoj začela pripovedovati oziroma deklamirati. Vse pesmi, ki se jih je spomnila, smo zapisali. To so pesmi o naravi, o ljubezni, veliko jih je tudi nabožnih. V uri, ki smo jo preživeli pri njej, smo marsikaj zvedeli o njenem življenju. Jo bomo pa še obiskali. Dogovorili smo se, da bomo pogosto pri njej, da ji bomo pomagali, hkrati pa zapisali še kakšno njeno pesem.

Vse pesmi Nežike Kuplenik, ki jih bomo zapisali, bomo objavili v svojem glasilu. Nekaj pa jih pošiljamo tudi za objavo v Dolenjskem listu oziroma v Dolenjskih razgledih. Poslane pesmi sta zapisala učenca 7.a razreda Tomaž Perše in Sašo Rajer. Vse so brez naslovov.

*Zima že minula je,
sonce je toplo,
po drevju ptički letajo
in pojo vsak svojo pesmico.*

*Na zemlji rožice cveto,
na njih čebelice med nabirajo,
mrgoli in pojo.*

*Jaz nič ne vidim,
poslušam jih zvesto.*

*Čebelice so res ena božja stvar,
ki so pridne kot najboljši gospodar,
zato jih ljubimo močno in čuvamo zvesto.*

*Danes srečal sem pa že dekle,
ki šlo je skozi vas.
Postave lepe,
bistre ima oči,
kostanjevih je las,
a meni najlepši njen je obraz.*

*Prosil sem jo za roko
in vprašal, če moja ženka bo,
al dekle mi tako odgovori:
»Poslušaj mene, fantič ti,
jaz najraje sama sebe imam
in roke nobenemu ne dam.
Ko zrasla v zrelo bom dekle,
takrat pridi v moj dom po me.
Če mojih staršev božja volja bo,
bog povezal najino bo roko.«*

*Ko mamica je ljubko dete nesla skozi vas,
glavca se mu je majala, ko drev' pšenični klas,
saj smehljaj otroški je vendar nežni glas.
In otroci vsi smo ljubko dete gledali,
najraje mamico prosili bi, naj nam ga pusti.
A vsaka mamica svoje dete rada ima
in nikomur ga ne da.*

70 let pravljicarke Ele Peroci

Pisateljica in pesnica Ela Peroci bo v torek, 11. februarja, praznovala sedemdeset let življenja. Na prepotovano življenjsko in ustvarjalno pot lahko gleda z zadoščanjem, saj se ji je vse srečno obneslo. Kot ženski, materi, učiteljici, novinarke, urednici in književnici. Njen opus šteje nad dvajset knjig. Največ jih je napisala za mladino, za šolarje. Zaslovela je predvsem kot pisateljica pravljic. Dobila je dve Levstikovovi nagradi. Najprej za knjigo Moj dežnik je lahko balon, ki je prevedena v mnoge tuje jezike, obšla tudi veliko sveta, potem pa še za knjigo Tisočkrat-lepa. Njene pravljice so tako lepe, nenavadne in mikavne, da so jih več priredili za televizijske igre.

Številne knjige Ele Peroci so v osnovni šoli obvezno branje. Sicer pa jih otrokom priporočajo, čim se naučijo brati. Pravljice Perocijeve so takšne, da

mladega bralca ne opeharijo za doživetje, ne čarajo mu nemogočega. Pravzaprav je pravljica le okvir za risanje tega, stvarnega sveta. Pisateljica Ela Peroci jo zna povedati tako prepričljivo, da je vse lahko res. Poglejmo še nekaj naslovov njenih knjig: Majhno kot mezinec, Muca Copatarica, Hišica iz kock, Za lahko noč, Tacek in druge zgodbe, Očala tete Bajavaje, Na oni strani srebrne črte, Reci sonce, reci luna. ltd. Za odrasle je napisala pripoved Po šoli me počakaj in spesnila dve pesniški zbirki: Rišem dan, Ko živim. Zlasti njene pesmi razkrivajo, da je Ela Peroci lirična duša.

Luč sveta je Perocijeva zagledala v Sv. Križu pri Rogaški Slatini. V domačem kraju ni ostala dolgo. Brž ko je postala šolarica, je morala v drug kraj. Starši so se velikokrat selili, zato je kar naprej menjavala šole. Med drugo svetovno vojno

je živela v Kočevju. Delala je v tekstilni tovarni in zavzeto sodelovala z Osvobodilno fronto. Tudi ko je postala učiteljica, je najprej poučevala v Kočevju.

Nato je šla na šolo v rojstni kraj in od tam v Kamnik, kjer je zaključila učiteljevanje. Posvetila se je novinarstvu in je delala v mladinskem uredništvu ljubljanskega radia. Nato je bila kar šestnajst let urednica radijskih šolskih ur.

Pravljčni svet se je Eli Peroci odprl potem, ko je že imela svoje otroke. Nekoč je dejala, da jim je morala kar naprej pripovedovati pravljice, ko pa je že vse znane izčrpala, si je morala izmisliti nove. Tudi svoje pravljice je najprej povedala in jih šele kasneje zapisala. Potem jih je samo še pisala. Ko se jih je nabralo na kupe, se je odločila izdati knjigo. In potem še drugo, tretjo in sve ostale. Vse te



Ela Peroci

pravljice in knjige pa je namenila drugim otrokom. Naj jim bo otroštvo lepše in bogatejše, naj jim ne mine brez pravljčnega sveta! Njej, se je spominjala, ko je že imela za sabo več knjig, je otroštvo minilo brez ene same pripovedke.

z.

Jože Dular:

Krka umira

(Odlomek iz romana)

Slabi dve uri po tistem je med ljudi pred Bertučevo kovačnico butnilo kot strela z jasnega:

»Žandarji gredo!«

Prvi je povedal to novico Sirgov Tinč, ki si je dal opravka s komatom, katerega je v strahu, da mu ga ne bi kdo vzel, zavlekel prav pod streho poda in ga skrbno skrnil za škopnike. Od tam je skozi lino že daleč onkraj Dolgih njiv zagledal cel voz žandarjev. Morda jih niti ne bi opazil, toda pobliskavajuči se noži na njihovih puškah so mu povedali, da se bliža od one strani nekaj, kar najbrž ne bo dobro za vaščane. Zato je hitro zavalil škopnik čez komat, se spustil po lestvi na tla in skoraj brez sape padel med kričeče ljudi na Bertučevem dvorišču:

»Bežite! Žandarji gredo!... Cel voz!... Iz mesta!...«

Ljudje so se zamajali, vzkriknili, namrščili obrvi. Potlej so zasukali glave, pogledali drug drugega in ostali z odprtimi usti. Samo stari, naglušni Trpotec je v nastalo tišino mrmrljal kar naprej:

»Sem pravil, da Korena ne bo! Bogatinec, pa se bo družil z nami?! Kje pa!... Kot sem rekel: na jasno nebo pa na sit trebuh!...«

Trpotec je prenehal sredi besede, ko je videl, kako sta Tončič in mladi Selan vsa preplašena skočila k vozu, pograbila kako desetino vrš in jo porisala za kovačnico.

Ljudje so se razburili, se spogledovali, nato pa pričeli vseprek segati po vršah in orodju. Skopec je skočil na voz in v naglici metal ribiške priprave na vse strani, samo da bi ga čimprej izpraznil. Naj ljudje razgrabijo in razneso, samo da ne bodo pri njem žandarji nič našli. Kajti če bi videli tako natovorjen voz, kot je bil malo prej, bi bilo močno narobe zanj. Zato pa le hitro, hitro proč s to šaro!

»Skrijte vrše! V mrvo, če ne drugam!... Osti pa pod kozolec!... Daj mrežo!... Sak je moj! Pusti ga, če ti rečem, da je moj!... Vrše vzemil!...«

Ljudje so vpili, trgali, grabili, raznašali in spet metali proč. V prvem trenutku, ko so zvedeli, da se bližajo orožniki, jih je popadel strah, da se je v hipu podrl ves red, ki so ga že skoraj dve uri z muko delali Frnatek, Bertuc in Sirga. Vse to pravilno razdeliti namreč ni bila ravno majhna stvar, kajti če so hoteli biti pravični, so morali upoštevati prav vse; koliko se je kdo prej navduševal za to, da Urbiho odrinejo od Krke: kako je pri tem pomagal, kakšno hišo ali bajto ima, koliko zemlje in živine, koliko ljudi je pri hiši in podobno. Treba je delati pravično, zakaj če zatreš eno krivico, moraš dobro paziti, da pri tem ne narediš druge. Kovač si je vse to zamišljal laže, toda nazadnje je le obveljala Frnatkova, ki je zahteval, da je treba najprej vso delitev napraviti na papirju in šele potlej bo dobil vsak, kolikor mu bo pripadalo.

Zato je Frnatek tudi komaj ubranil, da niso že spočetka vsega raznesli. Ko pa je Sirgov Tinč bleknil, da prihajajo žandarji, je bila vsaka njegova beseda zaman. Ljudje so kakor nori planili po vozu in ves kup na njem je izginil, kot bi mignil. Kaj mu je kazalo drugega kot to, da je še sam pričel grabiti. Še sreča, da sta si oba njegova fanta s komolci utrla pot do voza in si nabrala polni naročji vrš. Ta bi bila pa res lepa, da bi on, ki se je pri vsem največ gnal, odšel praznih rok.

Ljudje so vreli, se trgali iz gruče in se spet vračali.

»Držite se! Če bo kdo kaj zahteval, ne dajte nič! Naše je!... Če pa se bodo žandarji le usajali, potlej kar po njih! Samo popustiti ne! Popustiti ne!...«

Bertuc je kričal na pragu kovačnice, medtem ko so žena in sinova kot besni vlekli ljudem vrše iz rok. Obroči so hreščali, mreže popuščale, se trgale in se jim pod prsti izpreminjale v kupe razcefranih zank, ki so vihrale in opletale po zraku.

Ljudje so bili kot ponoreli; prejšnje dolgo čakanje jih je razburilo, da v tem kratkem času, ki jim je še preostalo za delitev, niso vedeli, ali naj bi skrili sami sebe ali račje priprave ali oboje. Bilo je prepiranja in zmede, da je Bobnar z naperjenimi ostrmi popolnoma brezglavo navalil na Krtina. Ženske in drugi so mu komaj izpulili nevarno orožje iz rok.

Kovačevi so odprli prizemno okno in metal skozenj v klet vse, karkoli jim je prišlo pod roke. Samo enkrat je taka priložnost, zato se je treba potruditi. Kar si bo danes kdo drug prisvojil, to si lahko človek kar izbriše iz glave, da bo še v njegovo.

Sko je medtem že popolnoma spraznil lojtrski voz in se pognal s ko- njem p azhrebani vaški ulici.



Pesnik in pisatelj Jože Dular v svoji knjižnici doma v Metliki

Pri Dolenjski založbi v Novem mestu je pravkar izšla že tretja, pregledana izdaja romana Jožeta Dularja *Krka umira*. Zgodba tega nedvomno najboljšega Dularjevega pripovednega dela se odvija v Vavtovcu (Vavti vasi, pisateljevem rojstnem kraju) in drugih vaseh ob Krki proti koncu prejšnjega stoletja, ko je račja kuga pomorila rake v Krki, ljudem, ki so živeli od ulova, iztrgala nezamenljivo naravno bogastvo iz rok, da se jim je tudi življenje prevesilo v nevesele dni. Roman je prvič izšel med drugo svetovno vojno, leta 1943, drugo izdajo pa doživel dvajset let kasneje, leta 1963. Literarna kritika je zapisala, da je Dolenjska s tem Dularjevim delom več kot dostojno zastopana v slovenski književnosti.

Sicer pa književnik Jože Dular, ki živi udomljen v Metliki in bo ta mesec praznoval 77-letnico, slavi tudi dva pesniška jubileja: mineva 60 let, kar je objavil svojo prvo pesem v Mentorju, in 50 let, kar je izšla njegova prva pesniška zbirka *Zveste menjave*.

Človeški klopek pred kovačnico pa se je razpotegoval, drobil in spet naraščal, kajti ljudje so begali na vse strani, odnašali in se spet vračali, da pogledajo, če ni morda še kje kaj ostalo. Toda Bertučevi so dobro poskrbeli, da se drugi niso mogli preveč okoristiti, saj je vsaka količkar vredna stvar takoj zletela skozi okno v njihovo klet. In tako se je zgodilo, da je komaj slabih pet minut po tistem, ko je Tinč povedal, da gredo orožniki, ostala od vsega Urbihovnega rakarskega in ribiškega bogastva na tleh le še polomljena račja košara, kos mreže in kaka desetina raztrganih vrš.

Ljudje so se kar nekam začudeno spogledali, kot bi se jim zdelo nerazumljivo, kam neki je tako hitro izginil cel kup lovnih priprav. Sirgov Dominik je skočil še k tem ostankom in jih pričel pobirati. Tedaj pa je onkraj cerkve zakričal Lukovčev Nejc:

»Bežite! So že tu!... Bežite!...«

Kmetje in bajtarji so se združili.

»Možje, fantje, nikamor! Niti koraka ne!... Se jih bomo mar bali?... Ali smo tatovi ali poštene ljudje?!...« je vpil kovač in jih skušal obdržati skupaj.

Toda ti ga niso poslušali in čeprav so bili še pred četrto ure trdno prepričani, da je bilo vse to, kar so bili storili zjutraj, narejeno pošteno in po pravi- ci, jih vendar ni bilo nič kaj volja to svojo pravico zagovarjati pred žandarji. Lahko se namreč zgodi, da se njihovi pojmi ter mnenja o pravici in podobnem ne bi ujemali s tistimi, ki jih imajo možje postavili. No, in potem je vrag tukaj! Zato pa se mu le izogni, izogni čimdalje, da ne bo nepotrebnega razburjanja in rožljanja z verigami. Zakaj če te popade tak paragrafski vrag, je po tebi, bratec!

To so ljudje dobro vedeli, zato so tokrat vsi brez izjeme rajši ubogali Lukovčevega Nejca kot pa kovača. Bertuc je kričal in jim dopovedoval, toda nihče ga ni poslušal in vsak je gledal le to, da bi čimprej odnesel pete na varno. Bežali so na vse strani in celo stari Trpotec, ki je z eno samo vršo pod pazduho sedel v kovačnici, jo je pobrisal od tam kakor pes iz cerkve.

Vse to se je izvršilo urno, kot bi trenil, in preden se je človek dobro ogle- dal naokrog, že ni bilo po vseh ljudeh niti sledu.

Bertuc je v naglici vršel še zadnje raztrgane vrše skozi okno v klet, po- tem pa planil v kovačnico, od koder sta že oprezala njegova fanta.

Tedaj je izza ovinka pri farovžu počasi priropotal voz, na katerem je se delo kakih osem žandarjev. Dolgi nasajeni noži so se jim svetili na puškah in na trdih klobukih so vihrali šopi petelinjih peres.

Kovač je stegnil glavo.

»Jančarjev jih pelje, ali vidita? Vražja golazen!...« je siknil jezo in se odmaknil od razbitega okna. »Torej bomo morali tudi z njim po svoje zaorati!«

Fanta sta nekaj zamrmrala, nato pa sta se tudi onadva potegnili nazaj, da ju z voza ne bi zapazili.

Konji so zavili z vaše ulice po klančku na deželno cesto, kjer je stala Urbihova hiša. Ko pa je mlinarjev vozil mimo Bertučevih, so se vsi žandarji kot na povelje obrnili proti Kovačnici. Sam stražmojster je s sabljo pokazal na tla pred njihovo hišo in nekaj pomenljivo povedal tovarišem.

Bertuc je stegnil glavo, da bi videl, na kaj meri oni črnih. O, seveda, košaro, razbito račjo košaro voha, smrdljivec! Kar naj jo! Presneto malo mu je mar! Naj se samo ona stara sušica s kakšno besedo spotakne obenj, pa mu bo precej pokazal, kakšna in po čem je pravica v Vavtovcu. S fantoma se jih ne boji vseh osmih, pa čeprav imajo puške v rokah!

Toda stražmojster ni bleknil nobene in voz se je počasi spustil po klančku proti Urbihovi hiši.

Ko je izginil za kaščo, je kovaču kljub njegovi srboritosti nehote odleglo. Takole spopasti se sam z žandarsko pravico nazadnje le ne bi bilo preveč prijetno. Ko bi bila tu vsaj Frnatek in Sirga. Pa sta jo prav tako potegnili domov kot vsi drugi. Vendar ju mora takoj poiskati, takoj mora govoriti z njima, da bodo skupaj obrazložili vso stvar, če bi se žandarji res pričeli vtikati vanjo. — In Damijana je treba precej poiskati. Le kam se je ravno zdaj potepel? On jih lahko še najprej in najlaže reši iz zagate, v kateri so se nenkrat znašli. Kaj ni on sam svetoval, naj napadejo očetov račji voz? Ali mar ni imel na Krki zjutraj glavne besede? Kajpak, on je ukazoval, on, Urbihov sin!

Kovač je stopil na sredo dvorišča, pograbil razbito račjo košaro in jo vrgetl v drvarnico. Nenadoma so se mu zazdele prejšnje misli in bojazen umazane. Čemu tlačiti Damijana v to stvar? Čemu, ko pa so vse storili čisto po treznem premisleku, ko so po vseh tehtanjih prišli do te edine poti. Pravica je ena, in ker Urbiha ni hotel popustiti zlepa, je moralo pač iti tako, kot je šlo. Čemu torej razburjenje? Prišlo je in konec! — In kje je sploh rečeno, da so se žandarji pripeljali zaradi račje zadeve v Vavtovec. Mogoče gredo naprej na Toplice ali na Fužine? — Toda Jančarjev Matevž jih je pripeljal. Ah, seveda! Najbrž so prišli zaradi tistih stvari, za katere so ljudje olajšali Urbiho na podu, v hlevu in kolarni? Tako na primer zavoljo dvokolnice, ki mu jo je odpeljal Lukovec? — V tem so šli Frnatek in drugi vsekakor malo predaleč. Samo lovne priprave bi mu morali pobrati. Drugega ne! Dobro je, da si sam ni s tem mazal rok.

Toda kovač se je motil. Ko je slabe četrte ure po tistem pregledoval plen v kleti, je skozi prizemno okno začul tuje glasove. Tudi to je slišal, da je nekdo osorno vpraševal po njem.

Zadržal je dihanje in prisluhnul. Žena se izgovarja, da ga ni doma. Zlodejeva baba, zna pa le! — Toda kaj je to? V kovačnici nad njim ropota, kot bi bili vsi obsedeni. Saj to je vendar Markov glas. In le čemu tako kričita žena in Jaka?

Bertuc se povleče tesno k nizki lini in lovi glasove, ki se trgajo v kovačnici. Tudi noge žandarjev vidi, ozke črne hlače z rdečimi našivi in puške, ki jim otepajo okoli bokov. Tekajo zdaj sem, zdaj tja. Tam spodaj hite proti kovačnici s stražmojstrom Urbiha, Tomaž in Žužek. In za njim Garbez in Repar.

»Dajte jih! Le po njih!... Vse skupaj uklenite, z babo vred! Da bodo pomnili, kanalje roparske!...« od daleč vpije Florijan.

V Bertucu vre, pesti se mu krčijo in žile mu nabreknejo v rokah. Ali naj plane? Naj zdrvi po stopnicah in zamahne? Jaka, Marko, ali sta fanta ali sta kilavca?! Udarita vendar!

Nad njim narašča hrup, stopinje bobne in vmes je slišati kletve in sikanje. Nato se za hip umiri, potem pa zaropoče znova, dokler žandarji ne privlečejo čez prag uklenjenega Marka in takoj za njim njegovega brata. Fanta se upirata kot vola pred mesnico, toda kaj pomaga vse to. Žandarske roke drže kakor skobec in verige tudi pripomorejo svoje.

»Še starega, starega zvlecite ven!...« znova zakriči Urbiha in se prijetno oddahne, ko vidi pred sabo fanta, ki so ju končno le ukrotili.

»Ga ni doma.«

»Lažejo!... Poiščite!... Prevrnite vso jazbino. Če ga ne najdete, uklenite staro!«

»Ženske ne bomo,« ga miri stražmojster.

»Kradla je kot vsi drugi!... Uklenite, pravim! Če si ne upate vi, jo bom jaz!...«

Urbiha kriči, medtem ko stoji kovačica na vratih in piha kot razdražena mačka.

»Dajte, dajte! Garbez, primi jo, če se je oni s sabljami boje! Primi, ali slišiš?«

Rakar pa ni kazal nobene prave volje, da bi izpolnil Urbihovo naročilo. In vrh tega so žandarji tu. Če se je njim ne zdi vredno prijemati, čemu naj bi se je loteval on?

»Zagrabi jo, ti rečem!« je spet zakričal Urbiha.

Garbez se je obotavljal.

»Zagrabil!... Takole...« je zavpil Florijan in planil proti kovačici. Za njim je naglo skočil stražmojster in ga prije za roko.

»Urbiha, miruj! To je naš popravek in se ne mešajte vanj!«

»Kradla je!«

Florijan se je iztrgal stražmojstru in se z obema rokama pognal proti Bertučevki. Ta je skočila v vežo in hotela pobegniti v izbo, ko je v hipu privihral iz kleti kovač. V rokah je držal sekuro.

»Nazaj!... Niti koraka več!...«

Urbiha je obstal kot prikovan.

»Sekiro proč!« je rezko ukazal stražmojster, ko je zagledal starega, ki je rdel kot kuhan rak. Zgrabil je za sabljo in dvojce orožnikov je snelo puški z ramen ter ju namerilo na kovača. Ta je spustil sekuro ob nogi in grobo odsekal:

»Bom, če mi spravite tega smrduha iz hiše! Da se mi ne dotakne ničesar!«

»Bertuc, pazite na besede! Tu je vmes paragraf!« je preteče zvišal glas stražmojster in odrinil Urbiho, ki mu je že prešel prvi strah in se je spet hotel vmešati.

»Ven ga spravite!«

Kovač je trdo ponovil svojo zahtevo in stisnil sekuro.

Ko je Urbiha videl divji Bertučev obraz, se je umaknil, čeprav je vse vrelo v njem. Precej nato je kovač vrgetl sekuro pred peč.

»Kaj bi radi?«

»Z nami greste! Tatvina, rop, grožnje, razžaljenje časti!...«

»Mogoče celo umor in utopitev?« je Bertuc naglo vpadel stražmojstru v besedo. Nato je zaničljivo skrivil ustnice in rekel brezbrizno: »Če je tako, potlej grem. Pravica bo govorila, ne pa vi ali pa mogoče celo tale, tale... vampeži!«

Urbiha se je zdrznil in že stopil proti kovaču, ko je naenkrat ukazal stražmojster:

»Uklenite Bertuca!«

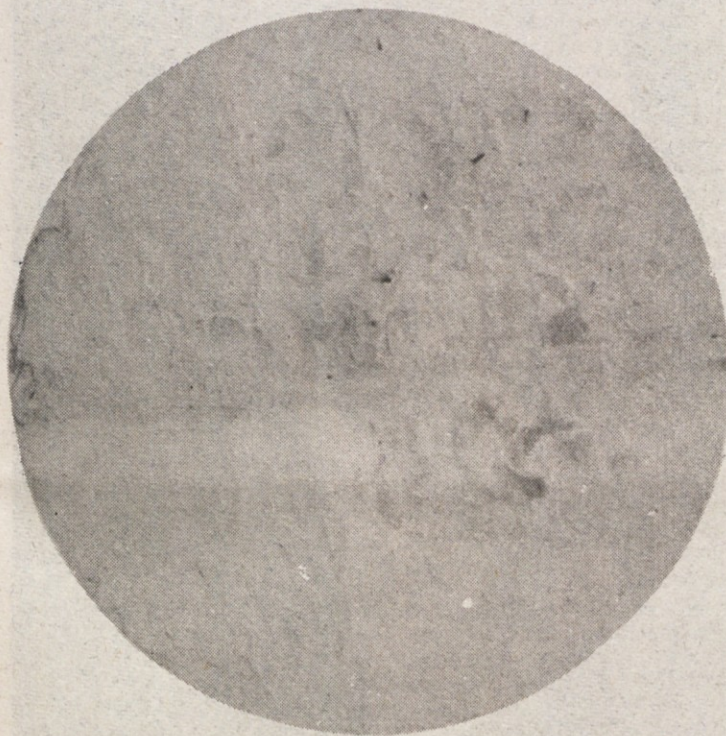
»Mene ne boste! Sam grem.«

»Častna beseda?«

»Rekel sem. — Pa fanta odvežite.«

»Upirala sta se.«

Kovač ni dejal nobene več. Stal je na dvorišču, toda ne kot hudodelec, marveč kot človek, ki ima začrtano pot in o kateri ve, da je prava. Orožniki so nekaj dreznjali vanj, toda odgovoril jim ni. Niti ženi, ki je prišla k njemu in



Alojz Konec: TIHOŽITJE Z GLICERINSKIM MILOM, milnati akvarel, 1983

ga vprašala, kaj naj mu da s seboj v mesto. Ko pa je videl, da so žandarji in rakarja pričeli odnašati iz kleti vrše in košare, ni mogel več strpeti.

»Gospod stražmojster, samo neumnosti nikar!« je grozeče zasikal. »Čemu odnašate vrše, ko pa jih boste spet morali spraviti nazaj! Nič Urbihovega ni pri meni! Ne voza ne loncev, ne žita ne česa drugega! Drugam se mora Florijan obrniti, če tolikanj civili za tistimi stvarmi.«

Zdaj so bili žandarji tisti, ki mu niso odgovorili. Samo zasmejali so se in nato še vsi drugi z Žužkom vred, ki se je hehetal na ves glas ter neprenehoma ponavljal:

»O sveta preprostost... hehe!... O blažena nevednost... hehe!... Torej nič nima, slišite, nič... hehe... o blažena nevednost!...«

V kovaču je kipel, da bi planil na to šomoštrsko siroto, ki se je pred njim zvirala in pačila kakor opica. S silo je dušil jezo, ki je vrela v njem kot razpaljena smola. Da, planil bi, če ne bi bilo pravice, ki bo pošteno in pravično udarila po vseh, pa tudi po teh svojih hlapcih, ki stoje sedaj s puškami okoli njega in delajo pravici sramoto. Pred sodniki pove vse, pa bo potlej vsak dobil svoje. Tudi Frnatek in drugi, ki so segli po tujem blagu in ne samo po lovni pripravi ter s tem priklicali sebi in njemu žandarje na vrat. Ali jim nista z Brentežem branila? — Da, Frnatek! Ta pasji sin je vsega kriv!

Toda komaj se je ves divji spomnil nanj, je že videl, kako sta prav njega in še cel kup ljudi gnala dva žandarja naravnost proti kovačnici. Bila sta tam še Bobnar in Brentež, oba Frnatkova fanta, Sirgov Tinč, Lukovčev Nejc in še nekaj drugih. Zadaj pa seveda babe in otroci, ki so vreščali, kot bi se podiral ves svet.

Medtem pa se je nekaj orožnikov že odtrgalo od kovačnice in odšlo z obema rakarjema loviti po vsi še druge, ki so jih nato zganjali skupaj kakor čredo. Če so pri katerem zasledili Urbihove lovne priprave, je ta že med potjo občutil puškina kopita na svojem hrbtu.

Tako se je vse na mah obrnilo; šlo je po nekem pravilu, po nekem redu, ki pa je bil popolnoma drugačen od tistega, ki so si ga že pred nekaj urami sami ustvarili. Toda preveč se upirati za enkrat ni kazalo, kajti kdor ima v rokah puško, ta ima z njo vred tudi pravico.

Žandarji so jih stopali skupaj kakor ovce; prignali so še Mužnika in njegovega brata, Rogljevega Drejca, Krtina in Tončiča, od spodnjega govejaka pa Strnada in betežnega Trpotca. In skoraj vsak je nekaj nosil, bodisi v rokah, na hrbtu ali rami; ta šop vrš, oni osti ali mrežo, tretji spet sekuro, računjo košaro ali kaj podobnega. Vse to so potem odlagali na Bertučevem dvorišču in kup se je naglo večal, zakaj žandarji, oba rakarja, Urbiha sam in še nekateri drugi so imeli nosove kakor lovski psi in so pretaknili skoraj vse, čeprav še tako skrite kote. Toda kljub temu je še zmerom veliko manjkalo, tako lovni priprav in raznega orodja kakor ljudi, ki so jo potem, ko so videli, kako se vse skupaj suče, naglo pobrisali v hosto in v nograde.

Žandarji pa so lovili in pretikali kar naprej, in ko jih je opoldne Urbiha za silo pogostil, so pričeli popisovati vse hiše, pri katerih so manjkali moški, ki jih je Urbiha imel za tatove in podpihivalce. Potlej je nekaj orožnikov odšlo v Strmole, dva sta stražila tiste na kovačevem dvorišču, tretji pa so se razkropili po zidanicah onkraj Krke, da bi morda le našli še kaj pobeglih tičev.

Pozno popoldne so se vrnili. Kako desetino so jih ujeli. Med njimi tudi Sirgo, starega Lukovca in mežnarja Jeniča. Ta je bil nasekan kot čep in je neprenehoma gonil neko božično pesem.

Ko so strpali še te na Bertučovo dvorišče, je število poskočilo skoraj na štirideset. In ko so prignali še Strmolce, jih je bilo blizu petdeset.

Ženske so vreščale kot srake, vmes so cvilili otroci in žandarji so bili v veliki zadregi, ker niso imeli dovolj verig, da bi poklenili vse te rokomavhe in razbojnike. Sicer pa je najbolje, če jih spravijo v vrste po štiri in štiri, ob straneh, spredaj in zadaj pa se postavijo sami s puškami. Šlo bo, kajpak, tudi brez verig bo šlo!

Potlej so jih razvrstili, kot je ukazal stražmojster. Po štiri in štiri. Okrog njih so stopili orožniki.

Sonce je sredi oblakov pravkar lezlo za levi rob Plešivice. Bilo je mrzlo, nekoliko burjasto vreme.

»Naprej!« je ukazal stražmojster.

Možje in orožniki so se pomaknili na cesto. Nekaj žensk je zajokalo, pa jih je preglasil smeh in vrišč drugih.

Bertuc je zavriskal. Prav tako kot zjutraj se je zadril na vse grlo, da je jednolično čez Krko in se odbilo v nogradih pod hribom.

Drugi pa so samo stisnili zobe in molčali. Tudi Frnatek in Sirga.

Potem se je sprevod pomaknil po klančku mimo Žužkove hiše in naprej proti Jančarjevemu mlinu. Naenkrat je bilo v zraku vse polno klicev, vpitja in naračanja. Ženske in otroci so jih spremljali skozi vso vas in še daleč iz nje kot temen, vreščoč oblak.

Tik pred sosednjo vasjo so orožniki ta oblak komaj ustavili in razpršili. Toda z vseh strani se je ves razbit še zmeroma oglašal preteče in zlovesče.

Možje in fantje so se sredi pušk pomikali proti mestu. Zdaj so vsi le še mrmrali, onkraj druge vasi pa so umolknila popolnoma. Stopinje so zvenele in samo pijani Jenič je z nizkim glasom neprenehoma pel:

Glej, zvezdice božje migljajo lepo,
odprto široko je sveto nebo...

To je bilo dva dni pred svetim Luko, nebeškim patronom mesarjev in volov.

Naslednji dan se je spet pričel šolski pouk. Žužek je razposajeni mladeži na stečaj odprl vrata svoje učilnice.

Že zjutraj so se žandarji znova oglasili v Vavtovcu. Doma so našli še Lukovčevega mlajšega fanta in Selana ter ju odpeljal v novomeške zapore.

Dan po tistem so v nogradu zasačili Cvilka.

Naslednje jutro so zajeli Bobnarjevega fanta, Sirgovega Dominika, Štobra in berača Domiclja.

Potem je Urbiha dejal, da so menda za enkrat vsi glavni tiči pod ključem, in je obenem sporočil sodnikom, da lahko prično s sodbo.

Sodniki pa se niso zganili, kajti gospodi se nikoli posebno ne mudi. Toda izpustili niso nikogar.

Tako so v nedeljo pri maši zevali na moški strani skoraj prazne klopi. Bil je sicer v cerkvi Urbiha s Tomažem, prišli so Jančar, Zamuda in stari Rogelj; tudi Koren in kmetje iz sosednjih vasi so bili tu, toda izmed domačinov ni bilo skoraj nobenega. Ti so sedeli v zaporih in čakali, kako bodo Bertuc, Frnatek in oni jezični gospodje zasukali pravico.



Alojz Konec: MORSKA DEKLICA, glina, 1985



Leopold Kozlevčar med starinami na svojem domu v Slovenski vasi

Ivan Zoran:

Angelci so šli z njim v samostan

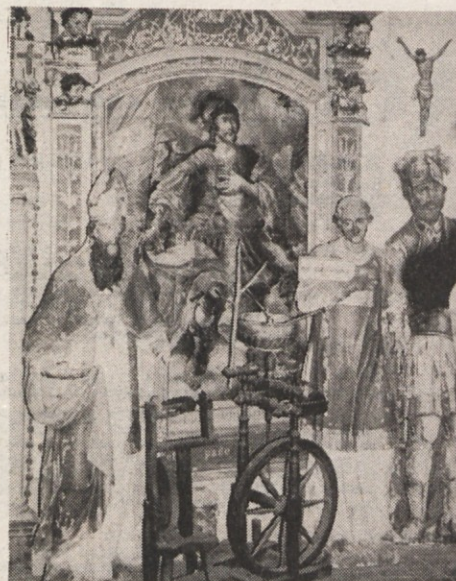
V Slovenski vasi stoji le kakšen lučaj od križišča, kjer se od ceste Mirna — Mokronog odcepi nekoliko ožja cesta proti Veseli gori in dalje proti Šentrupertu, in to bolj sama zase, stara domačija, ki precej spominja na grajsko pristavo, čeprav kaj takega najbrž nikoli ni bila. Razvejena drevesa okoli hiše, ki je videti še trdna in dobro ohranjena, dajejo od pomladi, ko se odenejo v gosto zelenje, dobro zavetje in prijeten hlad. V hiši z debelimi zidovi po mlem hladi tudi takrat, ko je zunaj pripeka. Premnogemu, ki se je v sparini tu ustavil, je gospodar Leopold Kozlevčar rad postregel s pijačo, najčešče z domačim žganjem. Pravzaprav ni bilo obiska, ki bi se ne bil začel s šilcem, češ: »Le srknite, odganja prehlad!« In Kozlevčar ni malokrat odprl vrat ljudem, ki so potrkali in se hoteli z njim pogovarjati. Tudi pomembni so prihajali sem, iz občine, kulturnih ustanov, strokovnjaki in drugi, ki so zanj zvedeli in vedeli, kaj jim lahko pokaže. Obiski so se množili, obiskovalci so bili od blizu in daleč, vsi brez izjeme pa so se na Kozlevčarjevi domačiji znašli iz enega samega in edinega razloga: da bi videli njegovo hišo — muzej, njegovo zbirko dragocenih starin, za katero je porabil toliko desetletij, ji tako rekoč posvetil svoje življenje.

Vse sobe velike hiše, ki jo je podedoval po starših in z njo seveda tudi zemljo, je do stropa napolnil z angeli in angelčki, tabernaklji, Marijami, svetniki, bogci, križi, svečniki, slikami, da so se vse zamolklo bleščale v škrlatni in zlati barvi, ko jih je osvetlil. Kdove koliko je bilo vseh teh kipov, kipcev in drugih barvastih rezb in glavem nabožne vsebine, tudi hodniki in stopnišča so jih bili polni. In še kaj drugega se je dalo tam videti, od starorimskih in drugih antičnih novcev ter arheoloških posod do Trubarjevega ciborija, na katerega je bil Kozlevčar še posebej ponosen, zbirke več sto let starih knjig, med katerimi so prevladovala slovenske naložbe, tid. Skratka, za radovednega obiskovalca ena sama paša za oči, za poznavalca pa pravcata zakladnica vrednih predmetov. V eni od sob je pritegovala pozornost mala zbirka slik, saj je bil na nekaterih upodobljen Kozlevčar sam. Zvedavemu ogledovalcu

je lastnik takoj začel pripovedovati o časih, ko se je pri njem mudil impresionist in restavrator Stern, mu spravil v red podobe, ki jih je že načel čas, za spomin pa mu zapustil nekaj svojega.

Po ogledu tega nenavadnega »muzeja« in toliko najrazličnejših predmetov je obiskovalec šel iz hiše poln neurejenih vtisov in poln vprašanj, od katerih na nekatera ne bo nikoli pravega ali zadovoljivega odgovora. Na nekatera pa je Kozlevčar odgovoril, če je bil vprašan, ali pa je pripoved obrnil tako, da je nekako odgovoril tudi na vprašanja, ki mu jih sicer ni nihče zastavil, so pa lebdela v zraku. Tako je nekoč povedal, da se je za zbiranje odločil že zgodaj, takrat, ko je mislil, da se bo izsolal za izobraženca, in ko še ni tako kazalo, da bo moral prevzeti domačijo in živeti od zemlje. Tistikrat, ko se je šel študenta, je v Ljubljani hodil na predavanja iz umetnosti in kulturne zgodovine, kjer je veliko slišal o kulturnih in drugih vrednotah ter kako te vrednote propadejo, če so prepuščene same sebi. Slišal in zvedel je dovolj o kulturni dediščini, kje ta je in o drugih zadevah, kar mu je potem dobro služilo pri zbiranju. Obiskal je prenekatero staro hišo na Dolenjskem, kjer je videl slike na steklu, stare bogce, svetnike in drugo, česar so se hoteli znebiti, ali pa so grdo ravnali s temi predmeti, jih celo razbijali in metali stran. Bil je v mnogih vaseh, cerkvah in tudi gradovih in povsod je kaj dobil. Marsikaj zastonj, marsikaj v zamenjavo za novo, marsikatero stvar pa je tudi drago plačal. To si je prej ko slej lahko privoščil, saj ni imel družine, sebe je pa že kako preživel.

Ko je ostarel in opešal, je začel razmišljati o tem, da bi leta, ki so mu še ostala, varno preživel, z vso oskrbo. Za tako življenje je ponudil svojo zbirko, toda s pogojem, da on in zbirka ostaneta v hiši, ne pa da ju preselijo ali celo razselijo. Takšno ponudbo je menda posredoval tudi pristojnim v trebanjski občini, a ko so le-ti Kozlevčarjevo zadevo oziroma zahtevo pretehtali, so lahko ugotovili le to, da mu ne morejo ustreči. Sredi osemdesetih let, ko je dokončno postalo jasno, da s sporazumom v



Med škofi in vojščaki tudi star dolenjski kolovrat



Veliko starih angelcev in drugih kipcev je Kozlevčar zbral po dolenjskih cerkvah.

matični občini ne bo nič in da je usoda Kozlevčarja in njegove zbirke takšna, da bo moral zanj nujno poskrbeti nekdo drug, je roko ponudil stiški samostan. Oba, zbirko in njegovega lastnika, so potem nekega dne iz Slovenske vasi preselili v Stično, v samostan, kjer sta za vedno ostala. Leopold Kozlevčar, preskrbljen do konca življenja, je v samostanskem zaštišju predlanskim preminil, njegova zbirka pa je postala del prvega cerkvenega muzeja na Slovenskem, ki so ga ustanovili v stiškem samostanu in kjer je zdaj tudi na ogled. Seveda še ni strokovno urejena in postavljena. Zahteva delo in obdelavo več in najrazličnejših strokovnjakov.

Etnologinja Ivica Križ, ki se je prva strokovno lotila Kozlevčarjeve zbirke, in to že po preselitvi v Stično, pravi, da je med več kot 1500 predmeti, ki zbirko sestavljajo, vsaj dve tretjini takih, ki zaslužijo poglobljeno strokovno obravnavo in obdelavo, in to z vseh mogočih strokovnih vidikov, zato bi jih vsekakor morali ohraniti kot del varovane premične kulturne dediščine.

Ali je prav, da se je zgodilo tako, kakor se je, in da je zdaj zbirka namesto pod strokovno roko pristojnega Dolenjskega muzeja v stiškem samostanu, pa je vprašanje, ki še vedno ostaja in zahteva odgovor.

KRALJEVSKA BANSKA UPRAVA DRAVSKE BANOVINE

IV. št. 24581/1

V Ljubljani dne 23. novembra 1940.

Proslava 140. obletnice
Prešernovega rojstnega
dne.

Ravnateljstvom vseh državnih in zasebnih
srednjih in učiteljskih sol v banovini,
ravnateljstvu zasebne učiteljske gospo-
dinske šole dr. Kreka v Ljubljani ter upra-
viteljstvom vseh državnih in zasebnih me-
ščanskih sol v banovini.

V torek, 3. decembra t. l. bo p-oteklo 140 let, od kar se je
rodil dr. France Prešeren, največji slovenski pesnik.

V proslavo te znamenite obletnice naj v vsakem razredu
učitelj slovenske 3. decembra, če bi pa tega dne v razredu ne imel
pouka, že prejšnjo učno uro predava o pesnikovem življenju, delu
in njegovem pomenu za naše slovstvo in naš narod. V proslavi naj
se pritegnejo tudi učenci s primernimi deklamacijami pesnikovih
pesmi, v najvišjih razredih gimnazij in učiteljskih šolah pa naj
tudi predavanje namesto učitelja, toda po njegovih navodilih.

Po pooblastilu bana
DRŽ. REALNA GIMNAZIJA prosvetnega oddelka:

NOVOST, št. 28. 11. 1940
H. 596

Kraja

Zorka Skrabl:

Proslava 140. obletnice Prešernovega rojstva

Sodobniki niso razumeli pesmi F. Prešerna, ker so daleč prese-
gale čas, v katerem so nastale. Zato so ob njegovi smrti prodali le
33 izvodov Poezije. V šestdesetih letih 19. st. pa so Prešerna začeli
na novo spoznavati. Največ zaslug pri tem sta imela zlasti Levstik in
Stritar z znamenitim uvodom v Klasje leta 1866.

Od tedaj dalje je zavest o pomenu Prešerna za slovenski narod
rastla, kar dokazujejo postavitve različnih spominskih obeležij, tis-
kanje knjig in praznovanja ob obletnicah rojstva oziroma smrti.

8. februar, dan smrti F. Prešerna, praznujemo kot kulturni dan po
odloku SNOS-a z dne 1. februarja 1945, ki se glasi:

... Osmi februar, dan smrti dr. F. Prešerna, slovenskega književ-
nega genija, se proglašajo za kulturni praznik slovenskega naroda.
Ta dan naj se poleg proslavami in svečanostmi praznuje po vseh
slovenskih kulturnih ustanovah in zavodih.

Ves slovenski narod naj se proslavam svojih kulturnih ustanov
pridruži in pri njih sodeluje...

Iz časa pred 2. svetovno vojno je zanimiva okrožnica ministrstva
prosvete Kraljevine Jugoslavije z dne 5. decembra 1940, poslana
prosvetnemu oddelku kraljevske banske uprave ter direktorjem
gimnazij, učiteljskih in meščanskih sol, v katerih jih poziva k proslavi
140. obletnice rojstva F. Prešerna. Okrožnica je pisana v cirilici, kar
je za tisti čas povsem običajno za dopise, poslani direktno iz be-
ograjskih ministrstev. Poslana je bila z zamudo, zato prosvetni mi-
nister urakuje, naj se proslave vrše 21. decembra, zadnji dve šolski
uri.

Zanimivo je, kaj je Beograd napeljalo tik pred izbruhom vojne v
Jugoslaviji, da je pokazal tako veliko skrb za praznovanje spomina
največjega slovenskega pesnika.

Marko Polenšek:

200. obletnica rojstva Georga Washingtona

V času, ko vlada ZDA še proučuje priznanje Slovenije, ne bo
odveč, da opozorimo, kako smo se Slovenci že pred 60 leti s
spoštovanjem spominjali 200. obletnice rojstva severnoame-
riškega državnika in vojskovodje Georga Washingtona (1732-
1799), ki je kot vrhovni poveljnik vojske v letih 1775—1783 izbo-
jeval neodvisnost severnoameriških kolonij proti Angliji. Združe-
ne kolonije so s to zmago postale svobodne in neodvisne
države, proste vseh dolžnosti do britanske krone. Politične po-
vezave med njimi in državo Veliko Britanijo so bile enkrat za
vselej odpravljene.

Ko je bila dosežena neodvisnost, so Georga Washingtona
soglasno izvolili za prvega predsednika Združenih držav Ame-
rike (1789—1797).

KRALJEVSKA BANSKA UPRAVA DRAVSKE BANOVINE.

IV. št. 3642/1.

Ljubljana, dne 16. februarja 1932.

Predmet: Dvestoletnica
rojstva Georga Washingtona.

Ravnateljstvom srednjih in učiteljskih sol,
upraviteljstvom meščanskih sol, sreskim načelstvom v
dravski banovini, sreski ekspozituri v Škofji Loki,
mestnemu načelstvu prosvetnemu referatu v Ljubljani,
vodstvu deškega vzgajališča v Ponovičah pri Litiji,
pomožne šole v Mariboru in šole za slepe v Kočevju ter
ravnateljstvu gluho-nemnice v Ljubljani.

Dne 22. februarja 1932 mine dvesto let, kar se
je rodil veliki državnik George Washington, ki je s
prijeteljsko pomočjo Francozov vodil osvobodilno borbo
za severnoameriške Zružene države in bil prvi predsednik
nove države.

Velikemu značaju moza veljaj spomin, ki ga naj
obhajajo šole navedenega dne. Učitelj zgodovine v vsakem
razredu, odnosno razrednik naj porabi v ta namen svojo
uro ali pa predava en učitelj za vse razrede skupno.

Na narodnih solah se vrši spominsko predavanje
le za višje razrede /od petega dalje/.

BAN:
Dr. Marušič, s. r.

D

NOV.

91

GIMNAZ

19. 2. 1932

91

19. 2. 32

obvest. št. 96 iz 1940.

Predavanje izročeno po
kazenskih dne 22. 2.
O. J.

Gradivo za dolenski biografski leksikon (33)

PETERLIN ANTON lokalni zgodovinar

R. 14. jan. 1833 v Klečah pri Ljubljani, u. 20. nov. 1912 v Šmihelu pri Novem mestu. Kot šmihelski župnik je napisal brošurico Drobtnice iz zgodovine župnije Šmihelske (1879). Mnogo si je prizadeval za ustanovitev samostana sester de Notre Dame v Šmihelu. Trdina ga večkrat omenja v svojih notesih in spisih. — Kongregacija ubogih šolskih sester de Notre Dame v Šmihelu pri Novem mestu, str. 31 — slika. Trdina, ZD VII, str. 404.

PETERLIN FRANC RADIVOJ-PETRUŠKA pesnik, potopisec, urednik

R. 28. jan. 1879 v Kamniku (brat Alojza), u. 21. junija 1938 prav tam. Obiskoval višje razrede na novomeški gimnaziji in bil član Kettejeve Zadruge. Živel nemirno bohemsko življenje in s pesnimi, črticami, potopisi in prevodi sodeloval v številnih slovenskih revijah in časnikih ter urejal revijo Odmevi. Pesniške zbirke: Po cesti in stepi, Znamenje, Popotne pesmi. — SBL II, str. 322 Album slovenskih književnikov, str. 125 — slika.

PETERLIN JOŽE igralec in režiser

R. 2. nov. 1911 na Vinjem Vrh pri Novem mestu, u. 4. marca 1976 v Trstu. Študiral na novomeški gimnaziji in diplomiral iz slavistike na univerzi v Ljubljani. Po vojni bil v Trstu profesor, igralec, režiser in kulturni organizator. — Primorski dnevnik 6. marca 1976 št. 56, str. 2 — slika. Prim SBL 11. snopič, str. 645.

PETERLIN MAJDA (ps. VIDA BREST) pesnica in mladinska pisateljica

R. 21. jul. 1925 v Kamnu pri Šentrupertu, u. 11. nov. 1985 v Ljubljani. S sedemnajstimi leti odšla v partizane, po vojni novinarka, učiteljica, urednica in književnica (Pesmi, Veliki čarovnik Ujtata idr.). — Slovenska književnost (1982), str. 37.

PETJE ANTON gledališki in filmski igralec

R. 3. okt. 1932 v Gabrovki pri Litiji. Diplomiral na Akademiji za gledal., radio in televizijo. Bil igralec v Celju in Mariboru, od 1970 pa v Trstu. Prejel nagrado Prešernovega sklada in nagrado občinstva na Borštnikovem srečanju. — Prim SBL 11. snopič, str. 652. STOP XVI/1983 št. 2, str. 10 — slika.

PETKOVŠEK VIKTOR botanik in urednik

R. 23. jan. 1908 v Litiji. Diplomiral iz priradopisa na ljubljanski

univerzi 1931 in kot profesor služboval na srednjih šolah v Ljubljani in Mariboru. Leta 1955 je promoviral za doktorja bioloških znanosti. Od 1947 predavatelj, nato redni profesor ljubljanske univerze. Objavlja v tujih in domačih revijah, predvsem v Biološkem vestniku, ki ga je tudi urejal. Je soavtor botanik za nižje razrede nekdanjih srednjih šol. — SBL II, str. 325. Proteus 1974/75, str. 285 — slika.

PETRIČ JANEZ Trdinov informator

R. ok. 1811 v Retjah pri Vel. Laščah, u. 10. jul. 1877 v Gotni vasi. Bil je gostilničar in občinski tajnik v Gotni vasi. Kot nekdanji oskrbnik na gradu Prežek, ki je bil nekaj časa last Prešernovega prijatelja Andreja Smoleta, je pisatelj Trdino informiral o življenju na Prežeku, kar je ta s precejšnjo pesniško licenco uporabil v Sprehodu v Belo krajino. V Petričevi krčmi je neka Podgorka Trdini pripovedovala nekaj najlepših pripovedk. Mrliške knjige v šmihelskem župnišču. Trdina, ZD XI, str. 8, 68, 425.

PETRIČ JOŽEF časnikar in urednik

R. 15. marca 1877 v Vrhovem pri Radečah, ul. 19. apr. 1935 v Ljubljani. Kot ljubljanski gimnazijec je bil član znane Zadruge, dovršil filozofijo na Dunaju in bil suplent v Ljubljani in na Dunaju. Pozneje se je posvetil novinarskemu poklicu. Kot novinarju mu pripisujejo eno prvih mest za Franom Levstikom. — SBL II, str. 326. Slavistična revija III, str. 162.

PETROV NATAŠA bibliotekarka in prevajalka

R. 3. nov. 1948 v Ljubljani. Po maturi na novomeški gimnaziji diplomirala iz romanistike na ljubljanski univerzi in je od 1973 bibliotekarka v študijski knjižnici Mirana Jarca (od 1981 do 1989 upravnica te ustanove). Sodeluje s članki v Dolenjskem listu, Dolenjskih razgledih in reviji Rast, kateri je tudi odgovorna urednica. — Dolenjski razgledi 6. febr. 1986 5. sn. št. 8, str. 82 — slika.

PETROV VLADIMIR projektant

R. 26. jul. 1894 v Plocku na Poljskem. Diplomiral na tehnični fakulteti v Zagrebu 1926. Projektil traso Novo mesto — Ljubljana in razne železniške nadvoze ter nadzoroval gradnjo semiške šole. — Spominski almanah, str. 323.

PETROVČIČ MIRAN igralec in prevajalec

R. 14. okt. 1904 na Dolah pri Kostanjevici, u. 16. okt. 1969 v Ljubljani. Po poklicu je bil prav-

nik. Pri Šentjakobskem gledališču je deloval od 1928 kot igralec, režiser in ravnatelj. Dramatiziral je več Jurčičevih del in nastopil nad 2500-krat kot igralec. — Slovenski dramski leksikon II, str. 64 — slika.

PETZ (PEC) VILJEMINA učiteljica

R. leta 1841 v Ljubljani, u. 11. sept. 1897 v Novem mestu. Leta 1868 imela v Judenburgu zasebno šolo, v š. l. 1874/75 pa je bila že nadučiteljica (vodja) dekliške osnovne šole v Novem mestu. — Novak, Gradivo, str. 322. Dolenjske novice 15. sept. 1897 št. 18, str. 156.

PEVC ANTON kmetijski pisatelj

R. 9. jan. 1885 na Tlaku pri Gabrovki, leta 1949 še živel kot upravnik lastelinstva Golubovac pri Donji Stubici. Šolal se je v Italiji, na Nemškem in Danskem in postal strokovnjak za mlekarstvo. Objavil veliko člankov iz svoje stroke v domačih in tujih časopisih in izdal tri knjige o mlekarstvu, živinoreji in sirarstvu. — SBL II, str. 331.

PEVEC CIRIL gospodarstvenik in družbenopolitični delavec

R. 4. jul. 1938 v Novem mestu. Študiral na novomeški gimnaziji, nato pa v Ljubljani ekonomsko šolo in postal magister ekonomskih znanosti. Bil je več let predsednik občine Trebnje. Je glavni direktor Tesnil in Unitehne. — Podatki v ŠK M. Jarca. Profit I/1991 31. maja št. 2, str. 5 — slika.

PEVEC STANE pesnik

R. 4. marca 1935 na Cvibljah pri Trebnjem (brat Cirila). Po maturi na novomeški gimnaziji študiral slavistiko na ljubljanski univerzi in diplomiral 1961. Izdal je dve zbirki sonetov: Sonkine pesmi (1987) in Na robu sebe (1988), obe v samozaložbi. — Stane Pevec, Na robu sebe (knjižni ovitek) — slika.

PEZELJ JANEZ novinar in publicist

R. 10. sept. 1948 v Postojni. Maturiral na novomeški gimnaziji 1969 in končal višjo šolo za socialne delavce v Ljubljani. Bil je novinar Dolenjskega lista, nato novinar pri RTV Slovenije. Prejel je nagrado Tomšičevega sklada za novinarstvo. 225 let, str. 467. Antena 12. dec. 1990 št. 50, str. 34 — slika.

PFEIFER (PFEIFFER) GOTFRID filozof in teolog

R. leta 1707 v Radvljici na Gor., u. 17. marca 1775 v Novem mestu. Leta 1732 ali 1733 prišel kot frančiškan v Novo mesto in bil tu gvardijan ter trikrat provincial. Bil je plodovit pisatelj in je v la-

tinščini pisal filozofske in teološke spise. Prav tako je napisana v latinščini njegova rokopisna kronika frančiškanskega samostana. — SBL II, str. 332. ČZN XXI/1926 sn. 1/2, str. 36 (datum smrti).

PFEIFER JOSIP zgodovinar

R. 17. avg. 1835 v Ljubljani, u. 21. junija 1906 prav tam. Dovršil je pet razredov gimnazije in izpolnil izobrazbo z zasebnim študijem. Nbral je veliko prazgodovinskih predmetov za ljubljanski muzej in priredil za tisk Krajčevo novomeško izdajo Valvasorjeve Slave vojvodine Kranjske. — SBL II, str. 334.

PFEIFER VILJEM politik

R. 30. avg. 1842 v Kočevju, u. 9. dec. 1917 v Krškem. Študiral na ljubljanski in novomeški gimnaziji. Bil je posestnik in od 1875 župan v Krškem, poslanec v državnem zboru in je v kranjskem deželnem zboru zastopal kmečke občine Novo mesto, Kostanjevica, Krško, nato Črnomelj in Metlika. — SBL II, str. 334.

PIATNIK FERDINAND, ADOLF in RUDOLF industrialci

Od leta 1907 lastniki papirnice v Radečah pri Zidanem Mostu. Firma je imela naslov »Bratje Piatnik, tvornica za dokumentarni in kvartni papir«. Piatniki so imeli tovarne tudi na Dunaju, v Pragi, Krakovu in Budimpešti. — SBL II, str. 335.

PICELJ ZDENKO zgodovinar

R. 9. febr. 1961 v Novem mestu. Gimnazijo študiral v Brežicah in Novem mestu ter v Ljubljani na filozofski fakulteti diplomiral iz zgodovine in sociologije. Sedaj je kustos Dolenjskega muzeja. Objavlja v Dolenjskem listu, Kroniki, Zgodovinskem časopisu, Rasti in drugod. Samostojne knjige: Osvoboditev Novega mesta, Narodnoosvobodilna borba na Gorjancih in v Žužemberku (soavtor). — Podatki oddelka za bibliografijo ŠK Mirana Jarca.

PICIGAS LEOPOLD kronist Novega mesta

R. 31. jan. 1863 v Novem mestu, u. 7. nov. 1955 na Dunaju. Končal novomeško gimnazijo in ljubljansko bogoslovje. Kaplanoval na Kolovratu pri Izlakah, v Mirni Peči in Idriji ter se vpisal na dunajsko bogoslovno fakulteto in promoviral za doktorja teologije. V rokopisnih Spominih na moje doživljanje je zbral o Novem mestu dragoceno gradivo iz knjig, časopisja in drugih virov. — Jančko Jarc: Dr. Leopold Picigas, letopisec Novega mesta (Dolenjski zbornik 1985, str. 179 — slika). 225 let, str. 425, 376 (obakrat rojstni datum: 30. januar, enako

tudi v šematizmu ljublj. škofije za leto 1892, str. 182, ki ga imam pri roki!)

PILETIČ RUDI geograf in šolnik

R. 10. jan. 1930 v Regrčji vasi. Končal učiteljske v Ljubljani in diplomiral iz geografije na ljubljanski univerzi. Bil je ravnatelj novomeške osnovne šole in gimnazije (1971–1973), nato do upokojitve direktor Zavoda za izobraževanje odraslih. Objavil nekaj geografskih razprav v Dol. listu, Geogr. obzorniku in zborniku Dol. zemlja in ljudje. — Osebni podatki. Naša obramba 1981 št. 10, str. 17 — slika.

PINTAR ANTON nabožni pisatelj

R. 10. jan. 1817 v Železnikih, u. 20. jun. 1881 v Zalem Logu. Kot kaplan služboval na Boštanskem gradu, v Šentlovrencu ob Temenici in kot župnik na Turjaku. Pisal v Zgodnjo Odanico in prevajal za Wolfovo izdajo Sv. pisma. — SBL II, str. 342.

PINTAR IVAN medicinski pisatelj

R. 30. maja 1888 (sin Luke) v Ljubljani, u. 3. apr. 1963 v Ljubljani. Osnovno šolo končal v Novem mestu. Po promociji za doktorja medicine se specializiral iz ginekologije ter se veliko ukvarjal z zgodovino slovenske medicine; ta predmet je tudi predaval kot profesor ljubljanske univerze. Dela: Porodništvo za zdravnike in medicince, Kratka zgodovina medicine. — SBL II, str. 343. Univerza II, str. 469.

PINTAR LOVRO nabožni pisatelj in sadyar ter politik

R. 2. avg. 1814 pri Sv. Tomažu na Gorenjskem, u. 10. sept. 1875 v Tupaličah. Kot duhovnik služboval v Semiču, Kočevju, Šentjanžu, Preski in Šentrupertu. Napisal je več molitvenikov in s članki o sadjarstvu sodeloval v Novicah in Učiteljskem tovarišu. Bil je član kranjskega deželnega zbora in državnega zbora na Dunaju. — SBL II, str. 343.

PINTAR LUKA jezikoslovec, prešernoslovec in bibliotekar

R. 15. okt. 1857 v Hotavljah v Poljski dolini, u. 7. dec. 1915 v Ljubljani. Kot klasični filolog je poučeval v Novem mestu 1890–1898, nato bil skriptor in ravnatelj v ljubljanski licejski knjižnici. Napisal je vrsto temeljitih člankov o Prešernu in izdal tudi Prešernove Poezije. Kot imenoslovec je pojasnil veliko naših krajevnih imen; med njimi Sosstro, Klevevž, Žuzemberk, Dobrnič(e), Grosuplje. — SBL II, str. 344.

PINTAR MIHA-TOLEDO narodni heroj

R. 2. apr. 1913 v Šentrupertu pri Celovcu, padel 31. maja 1942 pri Ravnah nad Šoštanjem. V letih 1933–1936 učiteljeval na Preloki v Beli krajini. Bil je španski borec in se je po povratku v domovino 1941 pridružil partizanom. Odlikovan posmrtno z redom narodnega heroja. — EJ VI, str. 502. Vončina Drago: Kronika šolstva med NOB v Beli krajini, str. 263–4 — slika.

PIPAN JANEZ gledališki režiser

R. 14. okt. 1954 v Novem mestu. Maturiral na novomeški gimnaziji in l. 1979 diplomiral na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo. Režiral po številnih slovenskih in tujih gledališčih, od 1981 je režiser Slovenskega mladinskega gledališča v Ljubljani. — Gledališki list Primor, dramskega gledališča 1989/90 št. 5, str. 27 — slika.

PIPENBACHER JOSIP klasični filolog

R. 14. febr. 1869 pri Sv. Marjeti na Dravskem polju, u. 11. apr. 1949 v Mariboru. Promoviral iz klasične filologije na Dunaju in tri leta služboval tudi na novomeški gimnaziji. Avtor latinske slovnice in latinskih vadnic, ki so doživele več izdaj. — SBL II, str. 352.

PIRC ALFONZ agronom

R. 8. avg. 1893 v Krškem (sin Alfonza st.), u. 5. jul. 1973 v Novem mestu. Po maturi študiral na dunajski kmetijski visoki šoli, zaradi udeležbe v svetovni vojni pa je študij končal šele po vojni na ljubljanski univerzi. Leta 1947 je bil izvoljen za rednega profesorja agronomske in gozdarske fakultete v Ljubljani in je bil štirikrat njen dekan. — Krško skozi čas, str. 560 — slika.

PIRC ALOJZIJ (LOUIS) časnikar

R. 4. jul. 1887 v Drganjih selih, u. 29. jun. 1939 v Clevelandu. Po 6. razredu gimnazije odšel v New York, urejal v Clevelandu Novo domovino, Clevelandsko Ameriko, Ameriško domovino in ustanovil Slovensko narodno čitalnico itd. — SBL II, str. 353.

PIRC FRANCE generalmajor in ambasador

R. 22. jan. 1899 v Sodražici, u. 22. jun. 1954 prav tam. V stari Jugoslaviji bil polkovnik, v NOB sodeloval od 1941. Bil je načelnik letalskega oddelka Vrhovnega štaba NOV in POJ. Po vojni ambasador v Argentini. Odlikovan z visokimi državnimi odlikovanji. — Vojna enciklopedija VI, str. 689. Leksikon narodnooslobodilačnega rata... II, str. 852.

PIRC FRANJO časnikar in urednik

R. 8. febr. 1872 na Drski pri Novem mestu, u. 18. sept. 1950 v Šentlenu v Slovenskih goricah. Naredil je dva razreda gimnazije v Novem mestu, nato je bil v Krškem in Celju trgovski vajenec. Izdal je list Dolenjec (1905/06), dopisoval v razne slovenske in nemške časopise, pisal prirodoslovne in domoznanske članke in ustanavljal organizacije in društva. SBL II, str. 336. Naše jame XXX/1988 št. 2, str. 140. Dolenjski kras 1987 št. 2, str. 8 — slika.

PIRC REZI vzgojiteljica in družbenopolitična delavka

R. 27. marca 1923 v Leskovcu. Po pedagoškem tečaju, opravljenem v Novem mestu, je absolvirala še enoletno šolo za pionirske voditeljice v Beogradu. Dolgo let je delala kot učiteljica in družbenopolitična delavka v Krškem ter organizirala

številne republiške in medrepubliške prireditve. Za svoje delo je prejela Žagarjevo nagrado (1974), Valvasorjevo plaketo in red dela s srebrnim vencem. — Otrok in družina XXX/1983 št. 4, str. 5 s sliko. Prosvetni delavec (XXV/1974 13. sept. št. 14, str. 3).

PIREC (PIRC) ALFONZ st.,

pisatelj, dramatik in prevajalec

R. 13. nov. 1860 v Moškanjcih pri Ptujju, u. 7. jul. 1909 v Kranju. Po dovršenem študiju prava je služboval med drugim pri okr. glavarstvu v Krškem in Kočevju. Pisal je lepo prozo, pesmi in igre ter prevajal iz originala japonsko liriko. — SBL II, str. 359.

PIRJEVEC DUŠAN-AHAC kritik in lit. zgodovinar, spomeničar

R. 20. marca 1921 v Solkanu, u. 4. avg. 1977 v Ljubljani. Od 1941 v partizanih opravljal vidne vojaške in politične funkcije. Po vojni demobiliziran kot podpolkovnik. Študiral primerjalno književnost v Ljubljani in se spopolnjeval v Parizu in na Dunaju. Leta 1961 promoviral in postal univerzitetni profesor. Napisal veliko študij o domači in tuji književnosti (Murn, Cankar, Župančič), ki pomenijo vrhunec slovenske literarne znanosti po vojni. — Prim SBL 12. snopič, str. 1. Slovenska književnost 1945–1965 II, str. 301 — slika.

PIRKOVICH-BEBLER VILMA družbenopolit. delavka in publicistka

R. 12. sept. 1918 v Gorici. Gimnazijo dovršila v Ptujju, agronomsko fakulteto pa v Zagrebu (1851). Leta 1942 odšla v partizane in delala kot mladinska aktivistka na območju Novega mesta. Pripravila je I. kongres Zveze slovenske mladine. Po vojni opravljala razne funkcije v družbenih organizacijah, bila republiška poslanka in podpredsednica OLO Novo mesto. Soavtorica knjige Bojna pot Gorjanskega bataljona. — Prim SBL 12. snopič, str. 7. Dolenjski zbornik 1961, str. 62 — slika.

PIRKOVICH FRANC -ČRT (ČORT)

R. 14. marca 1914 v Šentjerneju, u. 20. dec. 1989 v Ljubljani (mož Vilme). Maturiral na novomeški gimnaziji in zaradi vojne prekinil študij elektrotehnike. V partizane odšel 1942, bil komisar Gubčeve brigade, inštruktor pri Glavnem poveljstvu in načelnik kadrovskega odseka, po kapitulaciji Italije pa je komandant novomeškega vojnega področja. Po vojni vodja jugoslovanske delegacije pri zavezniškem poveljstvu na Dunaju, predsednik OLO Novo mesto, republiški poslanec in generalni konzul v Celovcu. — Dolenjski zbornik 1990, str. 291 — slika.

PIRKOVICH IVO publicist in zgodovinar ter prevajalec

R. 26. jun. 1909 v Šentjerneju (brat Franca), u. 11. nov. 1985 v Ljubljani. Maturiral na novomeški gimnaziji in se vpisal na elektrotehniko v Ljubljani. Zaradi bolezni je študij opustil, vendar si je z lastnim

izobraževanjem pridobil naravnost polihistorstvo znanje, ki je zajemalo tehniko, fiziko, arheologijo, zgodovino, etnologijo idr. Leta 1943 odšel v partizane, deloval pri Znanstvenem inštitutu, nato je bil poslan v južno Italijo. Leta 1956 je prejel Trdinovo nagrado. Odlikovan z redom zaslug za narod z zlato zvezdo. Obsežna Pirkovičeva dokumentacijska zapuščina se hrani od lani v Kartuziji Pleterje. Dela: Po sledovih rimske volkulje, Crucium, Vstaja pod Gorjanci, Svobodna republika pod Gorjanci. — Dolenjski list 21. nov. 1985 št. 47, str. 8 — slika. Kronika XXXIX/1991 št. 3, str. 87.

PIRKOVICH-KOCBEK JELISAVA umetn. zgodovinarica

R. 26. marca 1948 v Beogradu (hči Vilme in Franca), diplomirala iz umetnostne zgodovine na ljubljanski univerzi 1973, magistrski naslov pridobila 1978, doktorirala 1990. V službi pri Zavodu Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine. Med njenimi publikacijami se tri dotikajo Novega mesta, kjer je obiskovala osnovno šolo: Morfološke značilnosti prostora Novega mesta, Oblikovni značaj Novega mesta, Območje glavnega trga Novega mesta. — Kdo je kdo za Slovence 1991, str. 194.

PIRNAR JOŽE novinar in urednik

R. 7. marca 1926 v Novem mestu. Maturiral na novomeški gimnaziji. Že kot dijak se udeležil NOB. Po vojni časnikar, glavni in odgovorni urednik Gospodarskega vestnika in predsednik skupščine občine Ljubljana. — 225 let novomeške gimnazije, str. 377. Ko je ko 1970, str. 809.

PIRNAR TONE revolucionar

R. 19. dec. 1895 na Brodu pri Novem mestu, u. 23. marca 1973 v Novem mestu. Izučil se je za tesarja, bil v prvi svetovni vojni mobiliziran in padel v rusko ujetništvo. Decembra 1918 bil med pobudniki vstaje zoper občinski odbor občine Šmihel-Stopiče (kandijska republika) in bil koroški borec. Med drugo vojno udeleženec Kočevskega zbora. — Tovariši 10. dec. 1968 št. 50, str. 12 s sliko. Dolenjski list 6. nov. 1957 št. 45, str. 3.

PIRNAT AVGUŠTIN slavist in prevajalec

R. 28. marca 1914 pri Sv. Gregorju nad Vel. Laščami. Diplomiral iz slavistike na ljubljanski univerzi in po vojni poučeval kratek čas na ekonomski srednji šoli v Novem mestu. Priredil šolsko izdajo Finžgarjeve Prerokovane in preliil v dolenjsko narečje besedilo za radijsko uprizoritev Držičevega Skopuha ter igro Primož Petelin, pretkan kot obedin. — SGL II, str. 517.

• • •

Zahvaljujem se prof. Nataši Petrov, bibliotekarki ŠK Mirana Jarca, za poštrenovalno pomoč pri iskanju podatkov.